

PREŠERNOVE LAVRE

FR. K I D R I Č

III

Mladi doktor Prešeren, ki se je v poslednjih tednih poletja 1828 pojavil v Ljubljani, da si utere življenjsko poklicno pot, ni kolebal samo glede poklica med uradnikom finančne prokurate in odvetnikom, ampak je tudi v ljubezni vsaj nekaj časa hotel biti metuljček, ki sme srkati med zdaj tu zdaj tam. Kakor da bi se hotel maščevati za košarico iz rok Dolenceve Zalike, ki je morda še istega leta ostavila Ljubljano!

Prešernovo iskanje ženske karakterizirajo že precej jasne štiri črte: da se je rajši bližal dekletom kakor ženam (Metkina Betty, poročena Kogl, pesnikova znanka izza vrnitve v Ljubljano, v rokopisu, Državna knjižnica, Ms. 456 št. 5, prevod SN 24. aprila 1874); da je posebno čislal npravne ženske, dasi to ni bilo vedno v skladu z njegovim govorjenjem, ki je bilo često odmev tlačenih želj (tam); da ni rad govoril o tem, komu velja pesem (Ivana Sadnikar-Wohlmüt, Prešernova znanka iz poslednjih ljubljanskih let, Mladika 1934, 29; prim. tudi LZ 1900, 762); da je ljubil zorno mladost, ki pogosto ni bila v pravem razmerju do njegovih let. Pesnik, v katerem so ostavila prva intimna srečanja z žensko nabrž mučne spomine, je bil 1828—32 zaporedoma ali celo istočasno zaljubljen v več deklet, a menda v nobeno tako elementarno, da bi bil pretresen v dnu bistva, ji iz notranje potrebe hotel biti zvest ter resno le v njeni ljubezni videl pogoj svoje sreče.

Vendar je morebiti dobro pogodil prvi pesnikov biograf Levičnik, ki ugiblje, ali ni tudi ljubezen vzrok, da se je pesnik naposled, namreč tik pred 15. majem 1830, odločil za advokaturu.

Prva Ljubljančanka, ki jo je po vrnitvi v Ljubljano iskala Prešernova zaljubljena misel, je bila menda Krištofbirtova Rezika, prvorojenka oštirja Antona Božiča (Sket po pripovedovanju Prešernovega sošolca Travna, Kres 1883, 377; prim. tudi LZ 1934, 283).

Medtem ko je Prešernov flirt v Krištofbirtovi gostilni, ki je bila v Židovskih ulicah na št. 5, izpričan, se samo vsiljuje misel, da je slično hrepenenje usmerjalo njegov korak tudi v gostilno na Grič, t. j. na Kongresni trg v hišo št. 15, v glasovito gostilno Metke Podboj. Metkina prvorojenka Micika je bila tri leta mlajša od Rezike ter 1828 do 1829, ko je Prešeren v isti hiši tudi stanoval, že 13- do 14leten deklič (Vrhovnik, Gostilne 31). Skoraj presenetljivo bi bilo, če ne bi bila izpodbudila

sedaj ali s 16 leti pozornosti pesnika, ki je večer za večerom v gostilni njene matere praznil bokale' . . .

Kako so se zdela 3oletnemu pesniku mlada dekleta vredna upoštevanja, priča triolet „*Rotarjovima dekletama*“, ki ga je napisal na platnice prve izdaje prve knjige Čbelice (LZ 1909, 416, primerek je danes v Narodnem muzeju). Nastal je pač med 30. aprilom 1830, ko je bila ta knjiga dotiskana, in 31. majem 1831, ko je prišla na red naslednja. A hčerki tomačevskega Jožefa Rotarja, po domače Kovača, čigar gostilno je ljubljanska gospoda zelo rada posečala (Schumijev Archiv I, 37), sta bili v tem času še pravi kratkokrilki: Jerica je bila rojena namreč 23. februarja 1816, a Micika celó šele 7. septembra 1818 (matrike).

Izmed omenjenih slovenskih deklet se v Prešerna ni zaljubilo nobeno, pač pa se je v iskreni ljubezni vnelo zanj srce tujke, ki je imela sicer slovensko ime, a ni znala slovenski.

Prešeren je bil že jurist drugega letnika na Dunaju, ko je bil imenovan Janez Krizostom Snoj (Snoy), ki je bil do takrat prvi magistratni svetnik v Gradcu, v začetku 1824 za svetnika pri ljubljanskem mestnem in deželnem sodišču (L Ztg 30. januarja 1824). Žena novega ljubljanskega sodnika, ki je bil najbrž Slovenec, je bila Gradčanka Ana Klun (Khlun), pač hči Ignaca Kluna, ki ga beležijo graški šematizmi n. pr. za 1824 in 1825 kot posestnika in aktivnega člana muzikalnega društva za Štajersko, in sestra Ignaca Kluna, ki ga poznajo isti šematizmi n. pr. za 1825 do 1829 kot pravnega praktikanta in člana omenjenega društva (poročilo prof. Walterja Schmida). Snojeva žena je imela v Gradcu bogato sestro, ki je preživljala počitnice na Kranjskem ter se do ušes zaljubila v Prešerna (Lenka Prešeren 21—22. — Kdo nam ugotovi v Gradcu na osnovi matrik, zlasti tudi mrliških iz dobe po 1832, ime in starost te Klunove? Krizostom Snoj je stanoval 1824 v Stempfergasse 120, torej v stolni župniji, praktikant Ignac Khlun 1829 do 1830 v Bürgasse 24, torej v stolni, 1831 v Schmiedgasse 350, torej v frančiškanski, 1832 v Reitschulgasse 51, torej v mestni župniji.)

Prešernova graška ljubezen je sicer prvič izpričana šele s Prešernovim pismom Čopu iz Celovca z dne 29.—31. marca 1832, a je nedvomno precej starejša. Snojeva svakinja je menda prihajala vsako poletje v Ljubljano, tako da smemo staviti začetek Prešernove „graške ljubezni“ morebiti že v poletje 1829. Začetek si moramo predstavljati pač tako, da je bil v bogato Gradčanko tudi Prešeren nekoliko zaljubljen. Imel je nekaj časa namero, da se z njo poroči, saj je pravil sestri Lenki: „Moja žena bo nemškúta, pa se po kranjsko piše . . . Moja žena se ne bo mogla kregati z vami, ker vas nobena nemškega ne zna“

(Lenka Prešeren 21). Res je sicer, da so Prešerna znanci, kakor n. pr. dr. Jakob Zupan (Lenka 22), pač zaradi dekletovega denarja nagovarjali k zvezi, verjetno je tudi, da Prešerna k bogati Gradčanki, čeprav je bila po sodbi Prešernove Lenke „zavber ženska“ (21), v nobeni dobi ni tako vleklo kakor vsaj 1830 do 1832 k neki drugi, Ljubljancanki, ni pa verjetno, da bi se bil pesnik vdal, če ne bi bil čutil nobenih simpatij. Sporoča se, da „prav veliko pisem je ta Kljunova doktorju pisala“ (Lenka Prešernova 22), in da ji je pesnik tudi odgovarjal . . .

Na medklic o dveh sestrah, o katerih pravi sonet iz 1830, da je „ena nji“ visoka žena, devica majhene postave ena, obé lepote cvet in čast Ljubljane“, moram ugotoviti, da so v tak „strah“ utegnile pripraviti pesnika še druge znane mu dvojice mimo Snojeve žene in njene sestre: pri dr. Crobathu, ki 1830 še sicer ni bil Prešernov šef, pač pa intimen prijatelj, je stanovala 19letna Ana Endlicher, polsestra Crobathove 26letne žene Josipine, rojene Brugnak (konskribcijske pole v arhivu ljubljanskega magistrata); pri odvetniku Oblaku, ki je pogosto imel Prešerna na obiskih (ZMS 1907, 5) ter dobival tudi pesnikova inimprimabilia (n. pr. varianto s prepovedanimi verzi v elegiji „Dem Andenken des M. Čop“), je živela 25letna Marija pl. Mullitsch, sestra 38letne odvetnikove žene Terezije (konskribcijske pole).

Metulj v ljubezni je želel ostati Prešeren tudi v Celovcu, kjer se je izza srede januarja 1832 pripravljal za odvetniški izpit pri apelacijskem sodišču. Komaj je bival v glavnem mestu Koroške dobra dva tedna, že je bil za neko neznanu nam celovško meščanko tako vnet, da „bi o tem ne bil smel nekdo nič vedeti“ (Čopu 5. februarja 1832).

Iskati je treba odgovor na vprašanje, kdo je ta nekdo: ali deklica, ki bi jo bila vest o Prešernovem celovškem flirtu v njeni deviški ljubezni užalila in razočarala, ali dekle, ki si ga je pesnik šele hotel in želel nakloniti? Nemškuta Klunova, ki je pesnika bolj ljubila kakor on njo, ali Ljubljancanka, ki ji Prešernovih ljubezenskih vzdihov ni bilo mar? Ker za Gradčanko Prešernu niti toliko ni več bilo, da bi ji bil redno pisal, gre tu pač za Ljubljancanko.

Prešernove pesnitve iz 1828 do 1832, ki obravnavajo ljubezen, so uglašene na ton nesrečne ali neodločene ljubezni, a tudi tiste med njimi, ki niso naravnostne ljubezenske izpovedi, nimajo takih snovi, da bi izbira snovi ne mogla biti odmev misli iz pesnikovih lastnih ljubezenskih skušenj.

V *Slovesu od mladosti* (iz 1829) se nesrečna ljubezen vsaj omenja, dasi le kot komponenta med „rožicami“, ki so se „usule“: „Ljubezen

zvesto najti, kratke sanje! Zbežale ste, ko se je dan zazoril.“ *Nova pisarija* (iz druge polovice 1830), ki je obračunavala z ustnimi kritikami prvih bukvic Čbelice ter s fingiranimi kritikami drugih bukvic almanaha, ki so jih šele pripravljali, predstavlja borbo poleg drugega za priznanje ljubezenske poezije, kakor sta jo gojila Prešeren in Kastelic.

Ali je romanca *Hčere svet*, ki je prvi pesnikov poskus v dovtipno-burleskni španski romanci, res le gol „umetniško-metriški poskus“ (ČZN III, 165)?

Seveda je na snov, fabulo šaljivih Prešernovih romanc treba gledati prav tako kakor na snov vsake druge epske ali epsko-lirične njegove pesnitve, to se pravi: drugače kot na neposredna ljubezenska priznanja tako zvane „retorične lirike“. Za učinkovanje motiva gre, ki je pesnika silil, da je iskal primerne snovi za utešenje v obliki španske romance, medtem ko je absurdno, iskati v vsaki snovni podrobnosti katerekoli romance že takoj pesnikovo misel na konkretno podrobnost lastnih odnošajev, torej podrobnost o pesniku ali o kaki njegovi izvoljenki. Slog Prešernovih treh šaljivih romanc *Hčere svet* (1829), *Učenec* (1829) in *Dohtar* (1829 do 1830) si je zelo podoben. Ne gre samo za šaljivo snov in šaljivi ton obdelave, ampak tudi še za druge stvari. Predstavniki moškega spola je v vseh treh zvest in resen ljubimec: v *Hčere svetu* v ozadju, v *Učencu* na razvalinah ljubezni, v *Dohtarju* kot začetnik. Z ženskim spolom pa pesnik tudi v teh pesnitvah nekako obračunava. Vse tri predstavnice ženskega spola so praktične, računajoče krasotice: hči, ki ima ženitev za edini cilj ljubezni, uporablja vsa sredstva, morebiti tudi laž, da si pribori očetovo dovoljenje za poroko; lepa Rezika nemškuta je ostavila učenca filozofije, na katerega bi bila morala čakati še leta in leta, ter se poročila, gotovo z bogatim snubcem ali s človekom v dobri službi; „mlada roža“ v šestnajstem letu začne z jezičnim dohtarjem takoj sama govoriti o ženitovanjskem pismu in bogati dediščini. Zdi se, da je pesnik s posebnim namenom upodobil razliko: v eni romanci obnašanje ljubice do filozofa, ki še nič ni, v drugi do dohtarja, ki je že partija... Podobnost tvori tudi način podajanja: dvogovor v *Hčere svetu* in *Dohtarju*, kjer rešujeta razplet še dva, oziroma samogovor v *Učencu*, ki je ostal osamljen in zapuščen.

Ni torej neopravičena domneva, da je osnovni ton vseh teh šaljivih romanc odmev pesnikovega razmišljanja o „ženski praktičnosti“, h kateremu ga je navajala neka njegova skušnja. Tudi pri *Turjaški Rozamundi*, ki je le malo mlajša, je deloval motiv jeze nad dekliško prevzetnostjo in domišljavostjo. Kak sličen motiv iz sfere zavrnjene ljubezni je kumoval morda tudi pri iskanju snovi za *tragedijo*, ki je bila v pesni-

kovih mislih že v drugi polovici 1830 ob snovanju Nove pisarije (prim. 37. tercio, a je spomladi 1832 v Celovcu dozorela v načrt (Čopu 7. marca, Kastelcu 10. marca 1832).

V področju naravnostnih Prešernovih ljubezenskih izpovedi 1828 do 1832 se dá braniti tale kronološka zapovrstnost: *Dohtar* (1829 do 1830? če spada sem); *Ljubeznjeni sonetje* (1830), namreč Dve sestri, Očetov naših, Tak kakor, Vrh sonca, Kupido (LZ 1934, 471—475); elegija *Prva ljubezen* (1831); *Gazele* (iz dobe po 15. oktobru 1831 in pred 26. majem 1832); *Strunam* (prva polovica 1832). Triolet *Rotarjovima dekletama* kaže pač bojazen za lepoto in nedolžnost oštirjevih hčerk, ne prinaša pa ljubezenske izpovedi.

Da je vsaka resna Prešernova ljubezenska konfesija vzklila iz misli na neko določeno osebo, o tem ne more biti dvoma ob realizmu, ki je značilen za Prešernovo ljubezensko poezijo (prim. o tem tudi Žigonova izvajanja, ZMS 1903, 151). Vprašanje pa je, ali je vplivala na pesnikovo občutje samo ena povzročiteljica ali jih je bilo več.

Opazljiva je sicer neka neenotnost občutja. V *Dohtarju*, *Gazelah* in *Strunah* ima pesnik neko upanje, v *Ljubeznjenih sonetih* in *Prvi ljubezni* se odraža prepričanje, da ga „neusmiljena devica“ ne usliši. Vedro razpoloženje kakor Prešernova pisma iz prve polovice 1832 kažejo izmed pesnitev 1828—1832 le šaljive romance in *Gazele*. V primeri z različnimi konvencionalnimi glasovi v *Ljubeznjenih sonetih*, *Prvi ljubezni* *Strunah* in v 3. *Gazeli*, so individualne naivno-prisrčne izpovedi le v ostalih *Gazelah*.

Toda tudi ista oseba utegne povzročiti v zaljubljenem pesniku z eno gesto tako, z drugo drugačno razpoloženje! Vsekako neenotnost ni tolika, da bi prav morali misliti na dve povzročiteljici . . . A pesnikovo naglašanje v 1. *Gazeli*, kako literarno ceno imajo njegove pesmi, utegne biti dokaz, da ga je tudi ob snovanju *Gazel* vznemirjala misel, da v *Ljubezni* uspeha ne bo . . .

Važen je v *Prvi ljubezni* migljaj o začetku pesnikove nesrečne ljubezni (LZ 1934 . . .). Začetek tiste nesrečne Prešernove ljubezni, ki govori o njej *Prva ljubezen*, je treba staviti ali v drugo polovico 1829 ali v prvo 1830, medtem ko je letnica 1831 iz kombinacije skoraj izključena.

O izvoljenkini osebi ima *Dohtar* dva podatka: da je v 16. letu in da ima bogato teto, ki je „dekle staro“. Toda s pomočjo takih podatkov je naslovljenko skoraj nemogoče izslediti, če ni točno znan čas nastanka pesnitve. Vsaka deklica je vendar v nekem času v 16. letu in marsikatera ima bogato samsko teto! Osebni podatki v *Ljubeznjenih sonetih* so prav

tako splošni: da je „devica“, torej ne žena; Kranjica z „očmi nebeškimi“, „milim obrazom“ itd.

Izza sredine 1832 postajajo jasnejši tako Prešernovi resnični odnosi do žensk kakor tudi njegovo ljubezensko izživljanje v pesmi.

Dočim ne vemo o razpletu celovškega Prešernovega flirta po 5. februarju 1832 nič pozitivnega, nam je usoda graške njegove ljubezni v tej dobi precej jasno osvetljena. Ti ljubezenski odnosi so po Prešernovi krivdi prav v teh mesecih umirali, saj si pesnik proti koncu marca 1832 „v Gradec že ni več upal pisati“ (Čopu 29.—31. marca 1832), pač zaradi tega ne, ker se je zavedal, da je Gradčanko v poslednji dobi preveč zanemarjal (Čelakovskemu 14. marca 1833). In poleti 1832 se je Gradčanka definitivno uverila, da se je v Prešernu bridko varala. Bivanje Klunove na Kranjskem, ki se ga spominja Prešernova sestra Lenka, takrat gospodinjska pomočnica pri stricu Francu Ksaverju Prešernu, kuratu na Goričici v mengeški župniji, spada nedvomno v poletje 1832: „V letih 1832 je ta rodovina (Klunovih) časih blizu Goričice stanovala. Imeli so tu najeto. Bila je ta Klunova takrat na Goričici pri maši, sv. Ane dan v cerkvi. Sem jo videla . . . Potem se je razdrlo to . . . Tudi Klunovi so o tem doktorju veliko pisem poslali.“ (21—22). Da je prineslo popolni prelom prav poletje 1832, kaže Prešernovo pismo Čelakovskemu z dne 14. marca 1833, v katerem meni, da „se mu je ljubezen z nekakšno gospodično v Gradcu le zavolj tega podrla, ker ji je premalokedej pisal“. Pač poleti 1832 sta si Prešeren in Gradčanka vrnila tudi pisma (Lenka Prešeren 22).

Značaj Gradčankine ljubezni tega razdora ni povzročil, kajti imela je pesnika rada in je kmalu nato baje od žalosti zaradi varane ljubezni umrla (Lenka 22).

Prešernova dopisniška lenoba? Bil je res izrazito slab korespondent, toda njegovo zanemarjenje Gradčanke je imelo po vsej priliki svoje posebne in globlje vzroke. Kar se izmed takih vzrokov navaja, so pač le izgovori, s katerimi je kril Prešeren pravi vzrok. Navaja se namreč: da ni hotel bogate žene, češ da „bo raje on njo za gospo naredil“ kakor pa dovolil, da naredi ona njega za gospoda; da je bilo njegovo sorodstvo zvezi nasprotno (Lenka 22).

Pravi vzrok, da se je Prešeren misli na zvezo z Gradčanko vdajal z vse večjim notranjim odporom ter končno dovolil, da se je zveza razdrila, bi utegnilo biti drugo dekle, v katerem je gledal pesnik trajnejši pogoj za svojo srečo kakor v Gradčanki. In možno bi pač bilo, da sta povzročiteljica Prešernovih pesmi o ljubezenskem upanju in o ljubezen-

ski nesreči iz dobe od jeseni 1828 pa do srede 1832 in pa ta Gradčan-
kina zopernica ena in ista oseba. Točna opredelitev ob dosedanem gra-
divu ni možna: Krištofbirtova Rezika, ki je bila v 16. letu v dobi od
12. oktobra 1827 do 12. oktobra 1828? Metkina Micika, ki je bila v isti
starosti od 11. aprila 1830 do 11. aprila 1831? Rotarjeva Jerica, ki je
štela to dobo od 23. februarja 1831 do 23. februarja 1832? Ali kaka
neznana nam Ljubljankica, ki ji „velja“ novejši del ljubezenskih Pre-
šernovih pesmi te dobe, medtem ko „veljajo“ starejše zopet kaki drugi?

Vse to ostanejo še nerešena vprašanja! Pristašu naravne razlage so-
neta „Je od vesel'ga časa teklo leto“ je jasno le troje: da je bil pesnik
1828 do 1832 v takih odnosih do žensk, da so ti odnosi realna osnova za
komentiranje njegove ljubezenske poezije te dobe; da pesmi o nesrečni
ljubezni ne morejo veljati Gradčanki Klunovi, ki za Prešerna ni bila
„neusmiljena devica“; da izmed Prešernovih ljubezenskih pesmi iz te
dobe ne more nobena veljati Primčevi Juliji, tisti Ljubljankici, o ka-
teri pravi pesnik v sonetu „Je od vesel'ga časa“ izrečno, da se je vnel
zanjo na veliko soboto 1833.

Menda kmalu po zadnji izpremembi Prešernovih odnosov do bogate
Gradčanke se je moralo zgoditi še nekaj takega, kar je pesnika defini-
tivno prepričalo, da postane smešen, ako bo še nadalje silil v neznanu
nam Ljubljankico. V usodi navedenih deklet je pač nekaj migljajev
za osvetljava kakega takega dogodka: Krištofbirtova Rezika se je 1832
ali 1833 odločila za trgovca Jožefa Hofbauerja (LZ 1934, 283; prim.
Zvon 1879, 55); Metkina Micika se je morda okoli srede 1832 že spri-
jaznila z mislijo na stavbenika Antona Cragolinija, s katerim se je
2. septembra 1833 poročila (matrike); Rotarjeva Jerica se je 10. aprila
1837 poročila s Francem Grošljem, sinom ljubljanskega vinskega
trgovca (matrike; popravi Mladiko 1934, 28). Toda saj ne vemo, katera.

Situacija pa je bila za Prešerna po vrnitvi v Ljubljano junija 1832
zelo, zelo prikladna, da poveča njegov občutek manjše vrednosti.

Skromni „zadostno“, najnižja pozitivna stopnja, s katerim so oce-
nili tik pred 26. majem 1832 v Celovcu pesnikove odvetniške sposob-
nosti, je bil zanj spricho njegove študijske tradicije ne le poniževalen,
ampak je vseboval tudi izrečno nevarnost za njegovo iskanje življenj-
ske pozicije in s tem žene, kajti formalist je imel sedaj osnovo, da je
mogel dati pred Prešernom prednost vsakemu kandidatu, ki se je iz-
kazal z boljšo kvalifikacijo. In take dobre ali odlične ocene je imela
večina pesnikovih odvetniških konkurentov (RDHV III, 65—66). Za-
radi Gradčanke mu je vest najbrž tudi marsikaj očitala. In navrh še
kako novo razočaranje v zvezi z Ljubljankico! Depresija, ki je izpri-

čana prvič v pismu staršem 24. aprila 1824, se je oglasila zopet in mnogo močneje: „Obup, življenja gnus začela boje, Erin'je vse so se ga polastile“ (Sonetni venec 11). Več bolnih črt, ki jih včasih ustvarja občutek manjše vrednosti, je sicer izostalo, razbohotila pa se je vera v neizpremenljivost nesrečnikove usode.

Pesnitve iz druge polovice 1832 so po svoji osnovni barvi povsem različne od prejšnjih: *Sonetje nesreče* — krik obupa; *Glosa* — potencirana tožba slovenskega pesnika; *Romanca od Strmega grada* in *Ponočnjak*, v katerih prejme nezvesti mož zaslužen kazni — odmev jeze nad samim seboj? Ne samo zaradi soneta „Je od vesel'ga časa teklo leto . . . dvakrat devetsto tri in trideseto“, ampak tudi po logiki razvoja spada v leto 1833. in ne v leto 1831. začetek one ljubezni do Julije, o kateri pravi pesnikov lastni komentar v nadaljevanju misli o Erinijah, da „bi bilé se od ljubezni tvoje vzmirele prsi, lica se zjasnile“ (Sonetni venec 11): Julija, ki jo je opazil spomladi 1833, je dobila v njegovih mislih blesk edine rešiteljice, ki bi ga mogla oteti iz krempljev obupa, kakršen se ga je polaščal izza konca maja 1832. Molčal je o tem vtisu dlje časa tudi v pesmi, a ko je prišla doba, da srce „bolečine molčati dāl̄j ne more“, je začel „skladati pesmi“ za Sonetni venec (3. in 4. sonet prve redakcije): prve speve novi ljubezni. In ker je tudi o Juliji začel oblikovati prve pesmi šele potem, ko je že vedel, da ga ne ljubi, je skušal ta neuspeh paralizirati, da si dvigne samozavest: preporodni element je začel pritegovati v večjem obsegu nego doslej.

*

Dočim smo prešernoslovci složni v sodbi, da Prešernovi Ljubeznjeni sonetje iz 1830 ne veljajo Juliji, ampak neki prejšnji „dragi d'vici“ (LZ 1934, 475), se bode zdelo moje sedanje adresiranje Prve ljubezni, Dohtarja, Gazel in Strun pač marsikomu heretično.

Ko je namreč prešernoslovje dognalo, da je Prva ljubezen iz 1831., a Gazele in Strune iz 1832. leta, je bilo v zadregi, ker je spoznalo, da mora ali te pesnitve iz Julijine dobe črtati ter jih pripisati, kakor Ljubeznjene sonete, na naslov kake prejšnje pesnikove ljubezni, ali pa zavreči nazor o realističnem značaju Prešernove poezije in iskati umeten idealističen komentar za sonet „Je od vesel'ga časa“. Ta sonet ima namreč v Poezijah svoje mesto za skupino Ljubeznjenih sonetov iz 1830 in pred skupino 25 Juliji posvečenih sonetov iz dobe 1833 do 1838 s Sonetnim vencem na čelu ter izrečno pravi, da mu je „v srce padla iskra ognjena“ iz oči neke lepe Ljubljancanke na veliko soboto leta „dvakrat

devetsto tri in tridesetega“, tako da je možen samo en realističen komentar: pesnik je hotel povedati, da se je 6. aprila 1833. leta zaljubil v Primčevo Julijo!

Prešernoslovje je štirideset let poznalo samo realistični komentar tega soneta (Levstik 1863, ZDV, 287; Stritar, Klasje 42—43; Korš 1901, LX—LXI; Grošelj ZMS 1902, 42; Pintar, ZMS 1902, 157 itd.). Ob 60letnici Poezij pa je ostavilo varna tla in v čudni želji, da reši za Julijino dobo Dohtarja, Prvo ljubezen, Gazele in Strunam, začelo iskati sonetu „Je od vesel'ga časa“ nov komentar, ki spričo jasne izpovedi poeta samega ni mogel biti drugačen kakor izumetničeno-idealističen.

Ta novi komentar, ki bega čitatelje že 28 let, trdi namreč: da se je Prešeren zaljubil v Julijo že 1831; da letnica 1833 v sonetu ne pomeni začetka ljubezni do Julije, ampak postanek Sonetnega venca; da obravnava pesnik v sonetu dva spomina, in sicer v prvem delu spomin na leto 1833., v drugem na 1831.; da sonet sploh ni nastal v Julijini dobi, ampak „daleč že takraj prave Julijine dobe“, oziroma znatno po 1837, in „nikakor ne kot izraz žarkih, živih še čustev do Julije“, ampak „kot realizacija neke tektonske umetniške ideje“ v „hipu nastajanja celote ‚Poezij‘“ (Žigon: ČZN 1906, 182—191; DS 1921, 41, 42; Francè Prešeren poet in umetnik 49, Pripombe 30; Prešernova čitanka 30; — prim. tudi: Grafenauer, Zgodovina 1909, 145; Kidrič, LZ 1925, 34).

Da se nisem že pred 10 leti povsem otrešel vpliva te umetne konstrukcije, si očitam tem bolj, ker ni niti posebno težko dokazati, kako malo je nujno, pripisovati Dohtarja, Prvo ljubezen, Gazele in Strunam Julijini dobi in kako bi bilo lahkomišlno, če bi na osnovi apriorističnih sodb, da bi bila „mogla“ razpoloženje za te pesmi vzbuditi v Prešernu „samo“ Julija, hotel trdovratno še dalje zagovarjati tak komentar sonetu „Je od vesel'ga časa“, ki nasprotuje poetovi jasni besedi. Če Julija ni in ne more biti naslovljenka Prešernovih Ljubeznjenih sonetov, zakaj bi „morali“ prav njej veljati Dohtar, Prva ljubezen, Gazele in Strunam?! Ker je za estetsko vrednotenje teh pesnitev res postranska stvar, je-li adresantka imela modre ali črne oči, mi ta moja „preorientacija“ tudi prav nič ne beli las (prim. o Dohtarju, Prvi ljubezni, Gazelah in Strunah moje glose v tej in prihodnjih številkah LZ).

(Konec prihodnjič.)

NA MEJI

D. H. LAWRENCE

Katarina Farquhar je bila lepa, nekako štiridesetletna ženska. Vitka ni bila več, toda prikupna v svoji nežnosti in svoji ženskosti. Francoski nosači so tekali okrog nje in so bili srečni, če so ji smeli nesti prtljago. Dajala jim je smešno velike napitnine, prvič ker ni nikoli poznala vrednosti denarja, drugič pa zato, ker se je kar bolešno bala, da ne bi tega ali onega preslabo nagradila, zlasti pa ne moža, ki ji je bil uslužen.

Zabavalo jo je, kako vneto so tekali okrog nje vsi ti Francozi vseh vrst in jo nagovarjali z „madame“. Ta strastna uslužnost! Saj je bila zanje prav za prav čisto navadna Nemka. Petnajst let zakona z Angležem, to se pravi z dvema Angležema, je ni v bistvu prav nič izpremenilo. Kot hči nemškega barona je ostala po duhu in telesu Nemka, četudi ji je bila Anglija druga domovina. Po svojem značaju in po svoji močni, polni postavi je bila zares prava Nemka. Toda kakor večina ljudi na svetu, ni bila čistokrvna; po njenih žilah sta se pretakali poleg nemške še ruska in francoska kri. Živela je v najrazličnejših deželah in je postala na vse zadnje nekam ravnodušna do svoje okolice. Zato lahko odпустimo Parižanom, da so bili tako uslužni in srečni, če so ji poklicali taksi, ji odstopili mesto v avtobusu, ji nosili prtljago, ali pa držali pred njo jedilni list. Vse to jo je zabavalo in morala si je priznati, da so ji tile Parižani všeč. Bili so možati, toda pač na svoj način, ki ni bil prav nič angleški. Če je bila kakšna ženska prijetna, nežnih udov in je le količkaj potrebovala pomoči, so vzplamтели v plemenitem ognju. Katarina je dobro razumela, zakaj so Francozi nevljudni s temi suhoparnimi, trdimi in samozavestnimi Angležinjami in Američankami, in strinjala se je z njimi. Preočitna sposobnost, pomagati si, je namreč neprijetna poteza v ženskem značaju.

Na Vzhodnem kolodvoru so imeli kajpak vsakogar za Nemca in nosačem je prišla njihova otroška nadutost v vedenju že tako rekoč v navado. Kljub temu so se kar gnetli okrog nje, da bi jo spremili do nje-nega sedeža v prvem razredu. „Madame“ je potovala sama.

Peljala se je preko Strasbourga v Nemčijo, kjer jo je v Baden-Badenu pričakovala sestra. Njen mož Filip je v Nemčiji zbiral podatke za svoj časnik. Katarina je bila že nekoliko sita časnikov in vseh teh podatkov, ki jih zbirajo od vse povsod tako rekoč iz nič in jih z njimi krmijo. Toda Filip je bil docela pameten mož in je v svetu nekaj pomenil.

Vedela je, da živi sredi samih pomembnih ljudi, izven sveta nepomembnežev in ni nikoli spadala vanj. Veliki, pomembni možje so bili

mrtvi. Poznala je današnji svet in vedela je, da ne prenese velikih ljudi, marveč le množico nepomembnežev in malopomembnežev. To se ji je zdelo povsem v redu. Včasih pa je le začela nejasno dvomiti.

Tako je bil Pariz s svojim Louvrom, s svojim Luxembourgom in s svojo katedralo kakor ustvarjen za takega velikega človeka. Strašno je vpil po vzvišenem človeku. Vsi ti majhni ljudje, vsi ti nepomembneži in malopomembneži so bili kakor vrabci, ki se prepirajo za drobtine in odlagajo po oknih palač svoje odpadke.

Pariz ji je priklinal v spomin Alana Anstrutherja, njenega prvega moža, rdečelasega keltskega borca, ki je bil oče dveh otrok. Alan je imel usodno, prirojeno prepričanje, da je vzvišen nad vsakim mnenjem. Katarina ni nikoli razumela, zakaj je takšen. Bil je sin škotskega baroneta in stotnik v Visokogorskem regimentu, a vse to se ji ni zdelo nič posebnega. Lep je bil v svoji uniformi z mahedravnim škotskim krilom in svojimi žarečimi, modrimi očmi. Celó kadar je bil povsem gol in brez vsakih okrasov, je bil nekam koščato, neustrašeno in drzno možat. Nikoli pa ni mogla povsem uvaževati njegove tihe in neupogljive samozavesti, da je prvorojenec in torej pravi lord. Ker je bil bistrumen, je bil vsak trenotek pripravljen priznavati avtoriteto tega ali onega generala, tega ali onega polkovnika, vse dotlej, dokler ni prišel z njimi v dotiko. Njegovo gospodovalno oko se je bočilo na njegovem koščnem obrazu in celó v njegovem spoštovanju je bil rahel prezir.

Najsi je bil Alan gospodovalen ali ne, prav za prav pa le ni imel uspeha. Katarina ga je ljubila in on je ljubil njo, o tem ni bilo dvoma. Toda težko bi se bili odločili, kdo od obeh je bil bolj gospodovalen. V svoji ljubeznivi pokroviteljski samozavesti je bila Katarina prepričana, da so ji ljudje dolžni izkazovati najvišje spoštovanje.

Alan je bil preveč nespravljaliv in tudi preponosen, da bi mnogo govoril. Včasih pa se je postavil pred njo in jo opazoval s tihim srdom, začudenjem in ogorčenjem. To začudeno ogorčenje ji je bilo že skoro preveč. Kaj neki si je domišljjal!

Bil je eden tistih trdih in ostroumnih Škotov, ki imajo nagnjenje k filozofiji in niso pri tem prav nič sentimentalni. Preziral je Nietzscheja, ki ga je ona oboževala, in to ji je bilo neznosno. Samemu sebi se je zdel kakor kamenit steber, in prepričan je bil, da se bodo valovi modernega življenja odbili od njega. To se seveda ni zgodilo. Gledal je skozi teleskop in opazoval svetove onkraj svetovja. Menda ga je to osrečevalo.

Po desetih letih sta nehala živeti skupaj, dasi sta bila oba zelo strastna. Bila pa sta preponosna in preveč nespravljaliva, da bi popustila drug drugemu, in preveč vzvišena, da bi popustila še komu tretjemu.

Alan je imel prijatelja Filipa, ki je bil tudi Škot in njegov tovariš z univerze. Filip, ki se je pripravljaj na advokaturu, je postal žurnalista in je pri tem zaslovel. Bil je majhen, temnopolt, zvita, pameten in *izobražen* Gorjanec. Razumni pogled njegovih temnih oči in vtisk molččnosti, ki ga je izžarevalo njegovo majhno, rjavu telo, vse to ga je delalo pri ženskah zanimivega. Nekaj toplega je dihala iz njega in bil je vdan kakor pes, ki vas ljudi, zdelo se je celó, da zna storiti to, kadar hoče. Tudi Katarino, ki je bila sprva povsem ravnodušna do njega in ga je več let prezirala, je naposled vendarle očaral ta temnopolti in zavratni deček.

„Ti,“ je dejala Alanu, čigar gospodovalnost jo je jezila, „ženske zate sploh ni, in v tem je Filip Farquhar pametnejši od tebe. Ima vsaj malo pojma, kaj je ženska . . .“

„Bah, mali . . .“ je dejal Alan in pridala prezirljivo psovku.

Kljub temu je njuno prijateljstvo trajala še naprej. Gojil ga je prav za prav Filip, ki je imel Alana malone brezumno rad. Alan je bil do njega pretežno ravnodušen, toda navadil se je Filipove družčine in to mu je pomenilo mnogo.

„Alan je res nenavaden človek“, je Filip večkrat zatrjeval Katarini. „On je edini pravi človek, ki sem ga kdaj srečal, to, kar jaz imenujem pravega človeka.“

„Toda, zakaj je samo on pravi človek?“ je vpraševala. „Ali samega sebe nimate za pravega človeka?“

„Oh, jaz sem drugačen. Moja moč je v tem, da se najprej uklonim in se nato zopet dvignem. Pustim se, da me življenje potegne za seboj. Toda doslej sem se še vedno znova osamosvojil. Alan pa“ — Filip je pol zavistno, pol spoštljivo izgovoril to ime — „se nikoli ne ukloni. On je edini človek, ki kaj takega ne stori.“

„Oh,“ je dejala, „na njega vpliva premnogo stvari hkratu. Uženete ga lahko z njegovo lastno nadutostjo.“

„Ne, nikoli docela“, je dejal Filip. „Nikoli ga ne morete povsem prevariti. Vsako stvar, ki se ga res tiče, preizkusi enkrat za vselej in takoj spoznate, ali je pristna ali nepristna. Edini človek, ki je — četudi nehote — vselej resničen.“

„Ha, vi pretiravate“, je odvrnila nekoliko prezirljivo. In kadar je kesneje kdaj omenila Filipa, je Alan vselej prezirljivo in obzirno zmignil z rameni. Jezilo jo je.

„Ti nisi pravi prijatelj“, je dejala.

„Prijatelj!“ je odgovoril. „Nikoli nisem bil njegov prijatelj. Če pravi Farquhar, da je moj prijatelj, je to njegova stvar. Nikoli se nisem resno zanimal zanj. Preveč različna sva si.“

„Potem ga ne smeš puščati v prepričanju, da je tvoj prijatelj. Ne smeš mu dovoliti, da te tako spoštuje. Moral bi mu povedati, da ti ni zanj.“

„To sem mu že neštetokrat povedal. Zdi se mi, da v tem uživa in da ga to le zabava.“

In zatopil se je zopet v svojo astronomijo.

Prišla je vojna in Alanov polk je odšel v Francijo.

„Na, tu imaš,“ ji je dejal Filip, „to je za kazen, ker si poročila vojaka. Zdaj se mora boriti proti tvojemu lastnemu narodu. Tako je.“

Ona je bila preveč žalostna, da bi mogla jokati.

„Zbogom“, je dejal in jo nežno in dolgo poljubljal. Saj je bil vendar njen mož.

Ko jo je ljubeče in očetovsko pogledal, je bilo v njegovih modrih očeh nekaj, kakor bi se na tihem zavedal svoje usode. Tedaj se je njena vest razdvojila. Želela si je, da bi izpremenila vse življenje, vse, preteklost in ves tok zgodovine, ta strašni tok zgodovine. Nekje globoko v svoji materinski ljubezni in svoji volji je čutila, da bi bilo to mogoče.

Toda v tem daljnem in razumevanja polnem pogledu, ki je prihajal prav iz globine njegovih oči, v vsej tej skrbi njenega zakonskega moža, je videla, da ne bo nikoli mogla ustaviti mogočnega toka človeške zgodovine; da lahko vodi človeštvo skozi kaos po novih potih — kakor je vedno dejal njen mož — le hladnokrven, silen mož, ki sprejme nase usodo z vsem njenim razdejanjem. Toda najprej kaos in razdejanje.

Za trenotek je bila njena volja strta. Njena duša je bila skoro uničena. Potem je odšel in komaj je odšel, se ji je zopet povrnila njena samozavest.

Zdaj ji je bil Filip v veliko tolažbo. Dokazoval ji je, da je vojna nekaj strašnega, grdega, da bi je ne smelo nikoli biti in da jo moramo smatrati prav za prav le za slučajno in strašno nesrečo.

V svoji nemški duši je čutila, da vojna ni bila le slučaj. Neizogibna je bila, dà, celó nujna. Filipovo vedenje pa jo je zelo potolažilo in jo zopet uravnovesilo.

Po pomladi leta 1915. se Alan ni več vrnil. Ni žalovala za njim, saj zanj ni bil mrtev. Na neki način je bila celó vesela. Nad možem z mečem je zopet zavlada kraljica zemlje: žena, mati, soproga z žitnim klasom.

Filip je bil med vojno poročevalec pri časniku in se je ves čas zavzemal za človečansko resnico in mir. Bil ji je v veliko tolažbo. In leta 1921. sta se poročila.

Usoda jima je natkala in morda že celó izmerila nit življenja, toda Lahezina roka jima je ni pretrgala.

Sprva je bilo življenje s Filipom nenavadno udobno, mirno in prijetno, zlasti še za osem in tridesetletno žensko. Katarina je čutila, kako je ustrezal vsem njenim čutom, da jo je pomirjal in ji nudil vse, kar je hotela.

Nato se ji je polagoma vzbujal občutek, da je ponižana. Čutila je, da je slabotna in negotova. Bilo ji je skoro, ko da bi bila bolna. Življenje se ji je zdelo mračno in neresnično kakor še nikoli. Ni se borila in ni trpela. V tej telesni toposti ni čutila nikake odpornosti. Življenje ji je postalo močvirje.

Nenadoma pa se je znova opomogla in je čudovito uživala samo sebe. Toda dušljivi občutek ničevosti in ponižanja se ji je zopet povrnil. Zakaj, zakaj, zakaj se je čutila v globini duše tako onečaščno. Le v svoji duši, na zunaj nikoli!

Spomnila se je spet Alana. Še vedno ji je zastalo srce, če je pomislila nanj in na njegovo nepopustljivost, a ni se nanj več jezila ko poprej. Rahel občutek spoštovanja se je vtihotapil v njeno srce. Upirala se mu je, ker ni bila vajena spoštovanja.

Spoznala je zdaj, kakšna razlika je v zakonu z vojakom, z neutrudnim in rojenim borcem, ki je imel vedno pripravljen meč, in v zakonu s tem novim možem, zvitim civilistom in prefinjenim gobezdačcem, ki je prevračal tehtnico resnice.

Filip je bil pametnejši od nje. Postavil je na prestol njo kot mater, ženo, njeno žensko pamet in ji služil z zvito in zavratno vdanostjo. V roko ji je dal tehtnico resnice, prav tako zvito pa ji je zavezal oči in popravljal tehtnico, ko tega ni videla.

Nejasno je razumela vse to. Nejasno in zmedeno, zato ker je bila slepa. Filip je vplival nanjo z nežno in prihuljeno močjo, ki jo je še vedno zaslepljevala. Včasih je vzdihovala, vzdihovala globoko iz svojih stisnjenih pljuč. A včasih je zagledala v duhu pred seboj koščeno, trdo, gospodovalno, toda pošteno Alanovo obličje in nenadoma se ji je zazdelo, da je zopet vse v redu, da je to dušljivo in samozadovoljno ozračje, to močvirje, v katerem je prebivala njena duša, že davno izginilo. Znova lahko vdihava vase iz svobodnega neba bojeviti zrak!

Njegovo obličje se ji je spovračalo tudi med vožnjo čez Rokavski preliv. Nenadoma se ji je zazdelo, da čuti ob sebi Alana, kakor da bi Filipa sploh nikoli ne bilo, kakor da ji Filip nikoli ni pomenil več kakor kakšen trgovski pomočnik, ki ji pomerja obleko. Zdelo se ji je, da je kar sama od sebe zbežala v zimski zrak v prelivu in nenadoma se je

predala varljivemu občutku, da Filipa sploh nikoli ni bilo in da je bil njen mož le Alan. Še vedno je njen mož in gre mu naproti.

Zato je bila v Parizu tako srečna in so se ji zdeli Francozi tako ljubeznivi. Latinec ima rad žensko, ki je odvisna od moža. Vprašanje moža in žene je višje od vseh narodnih vprašanj.

Mračna, nejasno razdražena in malone srečna je sedela Katarina v vlaku Vzhodne železnice. Bilo je kakor v nekdanjih dneh, ko se je peljala domov v Nemčijo, ali kadar se je vračala k Alanu, ko je še živel. Kadar je pomislila, da mu gre naproti, se ni nikoli mogla iznebiti občutka, da imajo kolesa krila. Četudi je vedela, da bo neznosen, trd, nepopustljiv in uničevalen, se ji je vendar zdelo, da potuje kakor na perotih.

Zdaj potuje k Filipu s čudnim in nejasnim odporom. Sklenila je, da ne bo več mislila nanj.

Ko je tako gledala skozi okno, ne da bi kaj videla, se je nenadoma zagledala v zimsko pokrajino. Ravna, siva zimska pokrajina, razorana polja, motno siva prst se je zdela, kakor bi bila iz prahu mrtvih trupel. Bleda, gola in tenka drevesa so stala kakor žice ob ravnih in praznih cestah. Tu razdejana kmetija in okoli nekaj dreves. Mimo je švignila borna vasica, v ravni vaški ulici so stale razdrte hiše kakor gnili zobje.

Z grozo v srcu je nenadoma spoznala, da je po vsej priliki ob Marni, v tej strašni marnski pokrajini, kjer je zemlja stoletje za stoletjem zagrinjala vase trupla padlih vojakov. Obmejna pokrajina, kjer izgorevata latinska in germanska rasa v strašni pepel.

Ali ne pokriva morda ta siva ilovica tudi trupla njenega moža?

To je bilo zanjo preveč. Od groze je pobledela in najrajši bi ušla. „Če bi to vedela,“ si je dejala, „bi rajši potovala preko Bazla.“

Vlak se je ustavil v Soissonu. To ime jo je navdalo z grozo. Do vsega je hotela biti ravnodušna. Kakor iz usmiljenja so naznanili kosilo. Šla je v jedilni voz in sedla prav nasproti francoskemu oficirju v sinji uniformi, ki jo je spominjala na vse kaj drugega kakor na vojno. Bil je nenavadno naiven, malone otroški in lep, s tisto nedolžnostjo v obrazu, ki jo skrivajo nekateri Francozi pod navidezno pokvarjenostjo. In čutila se je kakor sproščeno. Ko mu je podala pol steklenice rdečega vina, ki je ob sunkih vlaka zdrknila k njej, se ji je rahlo in čudno poklonil. Kako bi se predal ženski, če bi ji le bila všeč njegova moškost. Kljub temu se ji je zdelo, da je daleč od teh moških in ženskih odnošajev, od tega dajanja in jemanja.

Ko je pojedla in popila steklenico vina, je v vročini vagona zaspala. Noge so jo na razgretih železnih tleh pekle. Ko je spala, se ji

je zdelo življenje nekaj umetnega in solnčna svetloba nekakšna umetna luč, zadimljena od sija bakel. Pred njenimi očmi so vstajale čudne stvari v tej neresnični, a tako zelo razsvetljeni noči, da se ji je zdelo, da je dan. Njeno življenje je bilo le prevara kakor je prevara plesni večer. Njena ljubezen in njena čuvstva, celó njen ljubezenski strah je bila prevara. Razumela je zdaj, zakaj je med vojno njena ljubezen od strahu zamrla. In danes je bil celó ljubezenski strah dozdeven. Zatekla se je k Filipu, da bi se rešila. Strah in rešitev, vse je bilo zdaj le prevara. Kaj je ostalo od vsega tega? Ljubezenski strah, morda najmočnejša stvar, ki jo je kdaj čutila, celó ta je bil prevara. Kaj je ostalo? Samo sive mrtvaške sence.

Ko je zopet pogledala skozi okno, se je mračilo. Bili so v Nancyju. Ta kraj je poznala še kot otrok. Ob pol osmih je bila v Strasbourgu, kjer je morala prenočiti, ker ni šel več noben vlak preko Rena.

Nosač, svetlolas in močan dečko, jo je takoj nagovoril v alzaškem narečju. Za vsako ceno jo je hotel varno spremiti do hotela — do nemškega hotela. Zvesto je pazil nanjo kakor najeta straža, varno in zanesljivo, vse drugače kakor pa Francozi.

Bila je mrzla zimska noč. Toda po večerji jo je vleklo ven, da bi videla katedralo. Vsega se je tako dobro spominjala iz prejšnjega življenja. Veter je ledeno bril po cesti. Mesto je bilo, kakor bi izumrlo, kakor bi ga zapustil njegov duh. Redki in zastavni pešci so govorili trdo alzaško nemščino. Napisi na trgovinah so bili francoski, le včasih kakšen podnapis v nemščini. Trgovine so bile polne blaga iz nekdanjih nemških tovarov v Mühlhausenu in v drugih mestih.

Šla je čez most preko temne reke. Ob vodi so bile zasidrane pralnice. Pri močni električni luči je še vedno klečalo nekaj žensk in pralo v temni mrzli vodi. Po velikem trgu, ki je bil kakor pustinja, je vel leden veter. — Drugič osvojeno mesto.

Ni se mogla spomniti poti h katedrali. Zapazila je francoskega stražnika v sinjem plašču in koničasti čepici, samotno, občutljivo in nežno izjemo v tem trdem alzaškem mestu. Stopila je preko ceste k njemu in ga vprašala, kje je katedrala.

Pokazal je s prstom prvo ulico na levo. Na videz ni bil oduren, nihče ni bil oduren. Samo težka zimska utrujenost osvojenega mesta na večno utrujeni obmejni zemlji. Zdelo se ji je, da so Francozi še mnogo bolj utrujeni in bolj občutljivi kakor pa ti surovi Alzačani.

Spomnila se je majhne ceste, starih hiš s črnim opažem in z visokimi prevesnimi strešnimi vrhovi. Kakor velik duh se je vzpenjala pošastna katedrala v svoji temini. Vsa ogromna je zrla na majhne ljudi iz teme nizdol v temo. Rdečkasti kamen se je lesketal ponoči kakor temno meso.

Ogromna, nepojmljivo visoka in tuja je gledala nizdol iz noči. Kamenite konice in prizme so se poganjale kvišku kakor peresa ter se nejasno in komaj vidno izgubljale v nebo.

Pred njo je stala katedrala v gosti temi zimske noči kakor grožnja. Spomnila se je, kako se je včasih dvigal njen duh z njo proti nebu. Danes se je zdela nekam daljna v krvavi rjasti barvi, ki se je odbijala od docela črnega neba. Demonsko grozeče, mirno in neizprosno je gledala na mesto.

Na Katarinino dušo je legel nekdanji skrivnostni in temni strah. Katedrala je bila tuja in pagansko demonska. Zdelo se je, kakor da se pretaka po njenih žilah stara in neugnana kri. Kakor ogromna, molčeča pošast s kamenitimi zobmi je stala in čakala, kdaj se zažene na slabotno človeštvo.

V duhu je nejasno videla, kako stoji za vso to blede in prazno civilizacijo velika pošast, kako preži in čaka, neizprosna in večna, neprestano pripravljena, uničiti našo slabost in še enkrat razburkati našo kri v novem ponosu in moči. Iz nizkih oblakov se je svetil v daljavi ta veliki krvavotemni nestvor in zakril križ, ki bi ga moral poveličati. Zdelo se ji je, ko da se kos krvavotemnega nočnega neba umika, se sveti v daljavi kakor ogromen kolos, se sklanja, gleda na mesto in čaka svojega trenutka.

Ko se je obrnila, da bi ušla temnim perotim katedrale, je zapazila nekega moškega. Stal je na hodniku in je bil obrnjen k poštnemu uradu, ki se je ponižno skrival sredi cerkvenega trga. V trenutku je v tem negibnem neznanцу spoznala Alana. Mirno je stal v temini.

Ni se okrenil k njej. Pomišljala je, nato pa je šla k njemu, kakor bi hotela na poštni urad. Stal je docela negibno in srce ji je zamrlo, ko se mu je približala. Šla je mimo njega. On pa se je nenadoma okrenil in gledal za njo.

Bil je on, čeprav je komajda videla njegov obraz. Bilo je čisto tema, le iz sence je žarelo.

„Alan“, je dejala.

Ni odgovoril, marveč ji je počasi, nekam tiho in zapovedujoče položil roko na ramo kakor nekdanj. Z rahlim pritisom svoje roke jo je obrnil in šel z njo počasi po glavni ulici, pod arkado, kjer so bile trgovine še razsvetljene.

Pogledala mu je v obraz. Bil je mnogo temnejši in rjavkasto rdeč, nekoliko drugačen kakor nekdanj. Tuj ji je bil in vendar je bil on in nihče drugi. Prav nič ni dejal. Toda tudi to se je ujemalo z njegovim značjem. Njegova usta so bila zaprta in njegove oči so bile negibne. Molk

se je zgostil okrog njega kakor neprodiren, mehak mrak. Zdel se je daljen in nežen kakor tišina, ki obdaja divjo žival.

Vedela je, da hodi z njegovim duhom. Toda tudi to je ni motilo. Zdelo se ji je povsem naravno. In zopet jo je obšel občutek, ki ga je bila pozabila, tiho in brezmiselno veselje žene, ki živi z možem, čigar last je. Ko je še kot mlada žena živela ob svojem možu, je imela vselej ta nevsiljivi, toda dragoceni občutek. Takrat je bila povsem zadovoljna. Morda je zato pozabila to nekdanjo srečo, ker je bila tako popolna? Kesneje se ji je zdelo, ko da je skoro hote uničila ta nežni val sreče, ki jo je doživljala ob svojem možu.

A to je zapazila prepozno. In ko je šla ob njegovi strani po osvojenem mestu, je čutila, da je edina trajna stvar, ki jo ima žena: nedotakljivi, rahli val zadovoljstva ob možu, s katerim je poročena. V tem je njena popolnost in njena najvišja izpolnitev.

Prepozno je spoznala vse to. Zdaj je prenehal boj. Nejasno se je začudila, zakaj, zakaj, zakaj se je borila proti temu. Ni važno, kaj je kdo in kakšen poklic ima. Če živi ob njem žena v tej popolni sreči in zadovoljstvu, ima najvišje, kar lahko doseže od njega, in vsi njeni krčeviti napori, da bi dosegla še več, so le sramotno uničevanje samega sebe.

Vedela je in se v to vdala, zdaj, ko je šla ob možu, ki prihaja k njej iz kraljestva smrti, da jo osvobodi. Njegova močna in tiha ljubeznivost je bila še vedno sposobna, pregnati iz njenega telesa blede in nemirni strah pred svetom. Šla je z njim, tiha in sproščena kakor jetnik v mraku svoje lastne sreče.

Na koncu mosta se je ustavil in izpustil njeno roko. Vedela je, da jo zapušča. Temno, a dobrohotno jo je pogledal izpod svoje koničaste čepice ter ji pomigal rahlo in nežno v slovo, kakor bi v tem pozdravu obljubljal, da je nikoli ne zapusti.

Šla je čez most proti domu in solze so ji lile po licih. Hitro je odšla v svojo sobo. In ko se je slekla se je izognila svojemu obrazu v ogledalu. Ni smela uničiti čarobne prisotnosti svojega moža.

Prepozno je spoznala, da mora paziti, da ne uniči tega misterija, ki jo obdaja. Zdaj, ko je vedela, da se je vrnil iz drugega sveta, se je šele zavedela, kako dragocen ji je in kako ga lahko izgubi. Vrnil se je s svojim skrivnostnim in dobrotnim srcem, ki je zahrepenelo po njej celó na drugem svetu. Ne sme mu nasprotovati. Topli, silni, tihi duh se je vrnil k njej. On je bil. Niti poskusiti ne sme, da bi jasno razmišljala o njem, da bi si ga določno predstavljala ali ga razumela. Samo v svoji ženski duši ga lahko opazuje in se zaveda njegove pričujočnosti. Ne sme se niti

ozreti za njim, kaj še, da bi ga iskala. Če bi le enkrat poskusila položiti roko nanj, imeti ga, uresničiti ga, bi za vedno izgubil njen mir.

„Ah, ne,“ si je dejala, „če mi pusti moj mir, nič ga ne smem vpraševati.“

In obžalovala je na tihem, da ga je kdaj vpraševala in zahtevala od njega odgovorov. Kaj so bili ti odgovori? Vse je bil le strašen pepel v ustih.

Spoznala je strah našega časa, ki je poln pepela in smrtnega strahu. Če bi se vrnil kdo z onega sveta, da bi jo rešil tega, bi prav nič ne izpraševala, neizmerno bi mu bila le hvaležna.

Drugo jutro je šla v ledeni veter pod sivo nebo, da bi videla, ali ni zopet prišel. Ni ga potrebovala, bil je vedno pri njej. Morda jo je pa vendarle pričakoval.

Mesto je bilo kamenito in hladno. Ljudje so bili blede, vsi premraženi, kakor obsojeni. Kako daleč so ji bili. Čutila je do njih nekakšno usmiljenje, vedela pa je, da ne more storiti ničesar niti na tem niti na onem svetu. Pogledovali so jo in hitro odvrčali od nje svoj pogled.

Katedrala je dvigala svojo rdečkasto sivo pročelje in ni se zdaj več svetila v daljavi kakor prejšnji dan. Cerkveni trg je bil trd in hladen. Notranjščina cerkve je bila kljub žaru barvanih oken hladna in odbijajoča. Nikjer ga ni mogla najti.

Vrnila se je hitro v svoj hotel in nato na postajo, da bi prišla pravočasno k vlaku, ki je odhajal ob pol enajstih.

Bil je žalosten vlak z nekaj potniki, ki so čakali, da jih popelje preko Rena. Alzaški postrežček jo je gledal z isto trdovratno uslužnostjo kakor včeraj. Stopila je v oddelek prvega razreda, ki je bil namenjen v Prago. Bila je edini potnik v prvem razredu. Francoski nosač v sinjem jopiču, z brki, košat in širokih pleč ji je hotel s svojim malenkostnim znanjem nemščine reči nekaj prezirljivega. Samo pogledala ga je in že je obmolknil.

Vlak je lezel iz mesta počasi in neodločno. V daljavi je stal skrivnostni kolos katedrale, kakor bi se dvigal nad mestom ogromen prst. Zakaj, oh, zakaj so jo stari germanski rodovi morali postaviti prav semkaj!

Počasi je prehajala pokrajina v rensko nižino. Močvirja, kanali, vrbe, stare mlakuže, ki so stale še od povodnji, močvirnati, nepreplavljeni deli polj. Vse je bilo nekam trdno. Stari očak Ren je valil svojo zeleno maso, neizprosno je ločil dvoje od plemenskega boja izmučenih rodov, ki sta kakor ujeta v vijuge te velike kače in ji ne moreta ulti. Hladna, težka,

zelena in brez veselja se je vlekla reka pod zimskim nebom in se vila pod železniškim mostom.

V Kehlju so dolgo čakali. Tu so francoski in nemški uradniki gojili nekakšno otrplo in zadirčno nevtralnost. Pregled potnih listov in carinski pregled sta bila kmalu pri kraju. Toda vlak je čakal, kakor bi se ne mogel premakniti s tega kraja popolnega zanikanja, kjer se oba rodova medsebojno izravnavata in kjer ne čutiš nikakih nasprotstev.

Katarina Farquhar je pod dojemom moževega povratka sedela tiho in mirno. Bilo ji je vseeno, kakšen jezik govori. Govorila je zdaj nemško, zdaj francosko, čisto nehote, kakor je naneslo. Vlak je sopihal in žvižgal. Naposled je rahlo posijalo solnce izza oblakov in vlak je počasi in nervozno odpeljal iz nevtralnega ozemlja. Po širnih poljih renske doline so bile plitke, zamrznjene mlakuže, brazde so se izgubljale v polja. Tudi zrak je bil kakor zamrznjen, zemlja pa je bila silna in barbarska, kakor da utriplje s svojimi brazdami v globokem podtonu. Tudi v zraku je ležal ledeni, divji drget, nekaj neugnanega, predrimskega.

Ta del renske doline je bil celó na nemškem bregu zaseden po francoskih četah. Odtod ta čudna praznота in napetost, kakor bi tu ne živeli ljudje. Le neki duh je bedel nad ogromnimi praznimi polji z ravnimi brazdami in nad močvirnatimi livadami. Tišina, praznота, napetost in občutek nečesa usodnega.

Zopet so dolgo čakali v Eppenweilerju. Postaja je bila prazna. Katarina se je spominjala, kako živahno je bilo tu v predvojnih dneh.

„Zakaj,“ je vprašal nemški sprevodnik načelnika postaje, „zakaj nas tako priganjajo iz Strasbourga, če moramo tu tako dolgo čakati?“

Težka badenska nemščina! Občutek onemoglega srda v nemških dušah. Katarina se je smejala sama pri sebi. Vedela je, da je vlak zapustil zasedeno ozemlje.

Naposled so za trenotek sproščeni odrinili proti severu, proti Nemčiji. To je bila Nemčija smrekovih gozdov. Vsa zemlja je bila silna in neugnana, ločje in grmovje je štrlelo tu pa tam iz nje kakor divje skuštrani lasje. Ista tišina in napetost, isti barbarski prizvok bele nordijske rase, isti dojem zamirajoče civilizacije.

To so bili težki griči Črnega gozda in trdovratno so stali, kakor bi bránili notranjščino Nemčije. Temni, okrogli, črni griči, le tu pa tam kakor izrezan kos zasneženega polja.

Dobro je poznala to pokrajino, a ne v tej praznini, tišini, ključovalnosti, v tem težkem in vztrajnem pričakovanju.

Steinbach! Zdaj bo kmalu na cilju. V Oosu mora prestopiti na vlak, ki pelje v Baden, kamor je namenjena. V Oosu jo pričakuje Filip, ki pride iz Heidelberga.

Dà, tu je bil. In nenadoma se ji je zazdelo, kako je bolan in bled in da je njegov obraz votel in pobit.

„Nisi zdrav?“ je vprašala, ko je izstopila na prazni postaji.

„Strašno me zebe,“ je dejal, „ne morem se ogreti.“

„V vlaku je bilo tako vroče“, je dejala.

Naposled je prišel postrešček in odnesel njeno prtljago na drugo progo.

„Kako ti gre?“ je vprašal in jo pogledal s trpečim obrazom in s strahom v očeh.

„Čisto dobro. Vse je tako čudno“, je dejala.

„Ne vem, kako je to,“ je rekel, „Nemčija me zebe v dno srca, ne morem dihati.“

„Ni treba, da smo dolgo tukaj“, je dodala malomarno.

Opazoval je njen veseli obraz, ona pa je mislila: kako čuden in kako ubog je! Takoj, ko ga je pogledala prvič, je nenavadno jasno začutila, kako sramotno je, da je poročena z njim in da nosi njegovo ime. Celó to se ji je zdelo poniževalno, da se imenuje Katarina Farquhar. In vendar ji je to ime včasih ugajalo.

„Če pomislim, da sem poročena s tem majhnim človekom“, je mislila sama pri sebi. „Če pomislim, da nosim njegovo ime!“

Mislila je na svoje lastno ime: Katarina von Todtnau in na svoje drugo ime: Katarina Anstruther. Prvo ji je bilo bolj pristojalo. Tretje: Katarina Farquhar pa sploh ni bilo njeno ime.

„Ali si videl Marianne?“ je vprašala.

„Ah, dà!“

Bil je kratek. Kaj je z njim?

„Pazi se s svojim prehlajenjem!“

„Saj se pazim!“ je zavpil zadirčno.

Njena sestra Marianne je bila na postaji. V dveh minutah sta že govorili po nemško, da je bilo kaj, jokali sta in se smejali. Filipa malone nista opazili. V teh dneh splošne varčnosti ni bilo nikakšnih taksijev. Postrešček jim je odpeljal prtljago na ročnem vozičku. Šli so skozi napol prazno mesto proti svojemu hotelu.

„Toda tvoj mali je čisto srčkan“, je dejala Marianne omalovažujoče.

„Kaj ne da?“ je vpila Katarina v istem tonu.

In obe sestri sta stali tiho sredi ceste in se smejali. „Tvoj mali“ je bil Filip.

„Prejšnji je bil bolj moški“, je dejala Marianne. Toda s tem je bržkone udobneje. *Tvoj mali*. Z njim je gotovo lažje“, je dejala in se smejala na svoj zaničljiv način.

„Pravi maneken“, je dejala Katarina in menila s tem majhnega možička za otroke, ki je obložen spodaj s svincem, tako da se vedno postavi pokoncu.

Tudi Marianne je izgubila v vojni svojega moža, toda bila je zato le še brezskrbnejša in odpornejša.

„Ah, Kati,“ je rekla pri mizi, „ti si bila vedno tako dober otrok. Toda izpremenila si se. Postala si trša in nisi več tista dobra, ljubka Kati. Nisi več dobra.“

„In ti?“ je vprašala Kati.

„Ah, jaz, glede mene je vseeno. Samo opazujem, kako gre vse to dalje.“

Marianne je bila šest let starejša in se je že davno nehala boriti. Živela je pač na svoj način. Življenje se ji je zdelo neskončno zanimivo in zabavno. Jemala ga je takšnega, kakršno je bilo, in se čudila skrivnostni prasili, iz katere vse nastaja.

„Meni je vseeno, kaj ljudje delajo in česa ne delajo“, je nadaljevala. „Življenje je ogromno drevo in mrtvi listi odpadajo. Toda čudovit, silen in neizprosni je utrip življenja v koreninah.“

Filip je bil zelo nesrečen v tem ozračju. Močan je bil v svoji slabosti, neobglenosti in popolni odvisnosti. V življenju si je skoraj vselej pomagal s svojo zvitostjo, toda vedno tako, da se je le na videz uklonil. V skrajnem primeru se je uklonil toliko, kolikor je bilo potrebno, in pustil je, da je zdrvel vihar preko njega. Potem se je zopet dvignil, prav tako sentimentalni in angelski, kakor bi mu ne bilo treba nikomur kljubovati. Kljubovalnega moža so ubili med vojno. Vedel je to in se na tihem smejal. Kadar je lev ubit, pobere pes plen. Tako je nadomestoval Katarini njenega leva Alana. Živ pes je boljši od mrtvega leva. In tako se je mali, napol angelski žurnalista veselil nad zmago slavjem svoje slabosti.

Toda v Nemčiji, v tej zagonetni povojni Nemčiji je bil zopet čisto uničen. Zrak je bil tako mrzel in prazen, da se je zdelo, kakor da so v tej deželi vsa čustva izčrpana. Vsako čustvo in vsako ganotje je bilo v kali zamorjeno kakor cvet na zamrznjeni veji. In če mu je odmrlo čustvo, potem je res mrtev.

Zvečer je hotel biti s Katarino posebno nežni in ljubeznivi, toda iz Mariannine sobe se je čul votel, predrzen smeh. Kar obstal je od razburjenosti.

„Ali je mogoče, da je kdo pri štiridesetih letih še zaljubljen? To je nemogoče. Po vojni, bi dejala, je to celó nekoliko neprimerno“, se je smejala Marianne, ko je videla slabotni izraz v njegovem obličju.

„Če ljubezen ne ostane, kaj pa naj potem ostane?“ je rekel zadirčno.

„Ah, jaz ne morem, jaz ne vem, ali mi lahko poveš?“ je vprašala skrivnostno naivno.

Počakal je, da je odšla Marianne in da je bil zopet lahko nežen s Katarino. Nato je rekel:

„Strašno sem vesel, da si prišla, Kati. Ne vem, če bi zdržal še en dan brez tebe. Zdi se mi, da si edina stvar na svetu, ki je resnična.“

„Ti se mi ne zdiš posebno resničen“, je odvrnila.

„Nisem resničen, če sem sam, nisem resničen. Toda če sem s teboj, potem sem najresničnejši človek na svetu. To vem.“

Tako ji je govoril. Tako jo je nekdam osvajal in se vtihotapil v njeno žensko domišljijo. Ljubila je ta mali stvar, ker je vedno tako velikodušno priznaval golo resnico. V tem je bil povsem drugačen od gosposkega Alana, ki je vedno pričakoval, da se bo ženska uklonila.

Mraz povsem omrtvele Nemčije se je polagoma splazil tudi v njeno srce. Občutila je besen prezir do te drobne, cvileče stvarce, ki išče resničnosti le preko ženske. Ni mu odgovorila, marveč je gledala snežinke, ki so padale zunaj med temnimi drevesi. Drug svet. In ko je nehala snežiti, kako pošastne so bile te smreke, kakor visoki koničasti izrodki. Temne in napol pobeljene od snega so se stiskale druga k drugi. Tako visoke in tako divje!

Filip je drgetal in postajal le še smešnejši. Kurivo in življenjske potrebščine so dobivali le v določenih količinah. Hotel je, da bi šla Katarina z njim v Pariz. Toda ostala bi gotovo zopet štirinajst dni pri svojih sorodnikih. Z racioniranjem življenjskih potrebščin bi se še končno zadovoljila. Zvečer je videla množico ljudi, ki so čakali pred zdraviliščem, tihi in pošastni v temi — mesto je bilo slabo razsvetljeno — da bi pri toplem vrelcu napolnili svoje ogrevalce. Niti za toplo vodo ni bilo dovolj kuriva. Bila pa je povsem ravnodušna do Filipovega drgetanja. Naj drgeče, če hoče!

Sneg je bil svež in suh. Šla je v gozd po strmih pobočjih. Svet se ji je zdel čudno prazen, kakor bi se povračal spet v divje stanje. Čutila je, kako hitro bi spet podivjal, če bi ga napadla kakšna velika nesreča. Filip je stopal poleg nje, ves rumen in se opotekal. Zdel se ji je smešen. To je človek, ki bi nikoli ne mogel stati na lastnih nogah. In prav ta trenotek je padel. Med mogočnimi drevesi je čutila Alanovo navzočnost in utrip, ki je prihajal od njega. Včasih je z nemirnim srcem pogledala na veliko okroglo smreko, ki je bila tako živa, tako mogočna in je tako telesno sklanjala svoje zelenje preko snega. V tem mogočnem drevesu je lahko

čutila Alana. Najrajši bi šla in pritisnila svoje telo k drevesu. Toda Filip je sedel v sneg in dejal:

„Poglej, Kati, jaz ne morem več. Moje moči so pri kraju!“

Ponosno, prezirljivo in tiho je stala ob poti in gledala velike rdečkaste skale. In tam med skalami jo je čakal Alan, o tem je bila popolnoma prepričana. Čutila je v sebi moč in ponos, toda kljub temu je odpeljala opotekajočega se Filipa domov.

Bil je res bolan. Spravila ga je v posteljo, kjer je obležal. Prišel je zdravnik. Toda Filip je bil v nekakšnem paničnem stanju in se je vsega bal. Katarina je šla sama v gozd, čakala je Alana in vsa drgetala od napetosti. Filip je ležal polzaveden v postelji in ko se je vrnila, je odprl velike žareče oči in dejal:

„Zelo daleč si morala biti.“ Pri zadnjih dveh besedah je pokazal svoje velike prednje zobe, kakor bi hotel zarenčati.

„Ne posebno daleč“, je dejala.

Drugi dan je zopet prišel tam od temnordečih skal v gozdu Alan. Oblečen je bil v škotsko krilo, ki mu je zelo dobro pristojalo, in v vojaški suknjič. Bil je brez pokrivala. Ko je stopal proti njej, so kolena metala krilo naprej, kar ji je včasih tako zelo ugajalo. Prišel je zmago-slavno in sijajno, in čakala je trepetaje. Vedno in neprestano je molčal. Položil ji je roko okrog pasu in jo peljal odtod. In predala se mu je v popolni vdanosti, ki je prej ni nikoli poznala. Tu med skalami jo je ljubkoval s tiho strastjo soproga in si jo docela osvojil.

Nato je šla zopet vsa zamišljena domov, kjer je ležal Filip resno bolan. Videla je, da ji lahko umre in to je ni žalostilo. Ostala je pri njem in mu stregla in zdelo se je, da mu je bolje.

Naslednjega dne popoldne je hotela zopet ven. Morala je. Čutila je, kako jo njen mož čaka in njegov klic je bil zapovedovalen. Mora iti. Toda Filip je postal malone histeričen, ko je hotela oditi.

„Zagotavljam te, da bom umrl, če odideš. Zagotavljam te, da bom umrl, če me zdaj zapustiš!“ Divje je zavijal oči in gledal tako čudno. Čutila je, da govori resnico. In ostala je, čemerna in zlovoljna, pri njem, nje ne misli pa so bile zunaj pri skalah.

Popoldne je postajalo vse bolj hladno. Filip je drgetal v postelji pod veliko blazino.

„Strašno mrzlo je. To me pogubi“, je dejal.

Ni ji bilo mar zanj. Sedela je daleč od njega, razmišljena, njen duh pa je šel v hladni večer. Čutila je, da živi v drugem svetu. Alan jo je klical in jo priklepil nase. In zdelo se ji je, da jo drži vedno krepkeje.

Spala je v isti sobi kakor Filip, toda sklenila je, da ne bo legla. Bil je zares zelo slab. Sedela je in bedela ob njem. Okoli polnoči se je dvignil in dejal s slabotnim glasom:

„Katarina, ne morem več“, in pri tem je tako zavil oči, da je videla njih belino.

„Česa ne moreš več?“ je dejala in se sklonila čezenj.

„Ne morem več. Ne morem več. Drži me v svojih rokah, drži me v svojih rokah, drži me, drži me!“ je šepetal v smrtnem strahu.

Z nekim čudnim odporom se ga je oklenila okrog rame, da bi ga dvignila. Tedaj so se odprla vrata in stopil je v sobo Alan, gologlav z nagubanim čelom. Filip je dvignil slabotne roke, se oprijel Katarine okrog vratu in slabotno zaječal. Alan je tiho stopil k postelji, oprostil ženin vrat bolnikovih rok in jih položil zopet nazaj na njegove prsi.

Filip je odprl ustnice pokazal svoje velike zobe ter se pošastno in mrtvaško zarežal. Katarina je čutila, kako je njegovo telo pod njenimi rokami v čudnem drgetu krčevito polzelo na oni svet. Bil je mrtev in na njegovem obrazu je ležal bolesten smehljaj tatu, ki so ga zasačili pri tatvini.

Alan pa jo je potegnil v posteljo s tiho strastjo moža, ki se je vrnil z dolgega potovanja.

(Iz angleščine prevedel Peter Donat.)

CILJI IN POTA LJUDSKE IZOBRAZBE

K. O Z V A L D

Tudi Ljubljani se ponuja „ljudska univerza“. Saj ji menda prav tolmačim misel, káli, če rečem, da bi se naj po njej raznašala izobrazba v širše plasti naroda ter se tako vsaj deloma zasul čedalje bolj režeči in grozeči prepad, ki zeva današnji dan med „inteligenco“ in pa med „ljudstvom“. Kajti na eni strani vidimo sedaj izobražence („intelektualce“), ki veljajo ali pa se vsaj sami imajo za „boljše“ ljudi — ker so se kaj „učili“ ter si osobito v mestnih šolah pridobili „izpričevalo“ ali pa celo „diplomo“, kar stoji danes na moč visoko v konjunkturi; a na drugi strani se gnete „neizobražena“, „nešolana“ para, to je ogromna masa tistih, ki se iz tega ali onega razloga niso nič učili ali pa le malo ter polnijo kader vsakojake služinčadi. Kolikokrat je v imenu ljube „izobrazbe“ na primer vstop na to ali ono družabno prireditve dovoljen — „izključno le proti vabilu“!

Veljati za izobraženega, to je danes nekaj, česar si marsikdo vsaj na tihem želi. Kajti vprašnje, spadaš li med izobražene ali pa med ne-

izobražene ljudi, dobiva v sodobnem življenju od dne do dne bolj odločen pomen, in brezno, ki danes loči izobraženca od neizobraženca, postaja že včasih važnejše kakor pa razlika med bogatimi in reveži.

Toda kaj se ne pravi vruga izganjati z belcebubom, če bi na to hudo rano kot celilni obliž devali „izobrazbo“, ki je vendar narodni kolektiv razklala na dvoje? No, če kje v kulturnem življenju, velja tukaj stoodstotno izrek: qui bene distinguit, bene docet. Le tedaj namreč, če držimo kar najbolj vsaksebi različne pomene, ki jih ima v mislih beseda „izobrazba“, se nam razodene, kdaj je izobrazba lahko kulturni kit in kdaj mora nujno biti kulturni dinamit, recimo, med duševnim in ročnim delavcem, med kmetom in gospodom, med proletariatom in buržoazijo . . .

Ena vrsta ali točneje rečeno oblika „izobrazbe“ je tista osnovna izobrazba, ki jo današnji dan skoro vsak normalni otrok dobiva v ljudski, nato pa mnogi izmed njih v meščanski ali v srednji šoli ter je v bistvu priprava za bodoči poklic dečka in deklice. Saj se danes, v dobi kapitalistično-tehničnega gospodarstva skoro že za vsak poklic zahteva „matura“, vsaj „mala“, ali drugače povedano — „šolanih“, „študiranih“ mladeničev in deklet. A to, kar fant in dekle odneseta iz ljudske, meščanske, srednje šole kot „osnovno“ izobrazbo, se ne razlikuje drugo od drugega po vsebini, to je po kulturnih dobrinah („učnih predmetih“), ki so tej izobrazbi za podlago, marveč le bolj po — *globini*. Kajti vse šolske panoge morajo ali bi vsaj morale otroka in mladostnika navajati k razumevanju istega občekulturnega življenja (gospodarstvo in tehnika, znanstvo, umetnost, politika, socialnost, verstvo) ter mu vzbujati veselje do njega. Samo da osnovna šola to daje le bolj začetno ali elementarno, meščanska že glede na strokovno praktične potrebe (kmetijstvo, obrt, trgovina . . .), gimnazija in realka pa kolikor mogoče v znanstvenem duhu. Sicer pa je tudi ljudska šola današnji dan „učena“ šola, le da v manjšem formatu kakor n. pr. gimnazija; kajti ljudsko-šolski učitelj je neke vrste „miniaturna izdaja učenjaka“. Osnovna izobrazba je, kakor vidimo, rojena iz pravih potreb javnega življenja.

Iste potrebe pa zahtevajo še drugačno obliko izobrazbe. Gospodarsko življenje, ki je podzidek vsej kulturi, se namreč današnji dan vedno bolj racionalizira, to je uravnava po načelih stvarne logike in po zahtevkih delovne tehnike. Zato pa je na vseh toriščih vedno bolj treba razboritih, „inteligentnih“ delavcev. V današnjem čedalje tršem boju za obstanek mora zlasti zemljedelec, obrtnik, trgovec . . . uvaževati, da — kdor ne „napreduje“, ta nazaduje. A napredovati se pravi: skrbeti za kvalitetne in pa za čim cenejše proizvode, oziroma izdelke. Kajti za

uspeh danes ni dovolj, če tu ali tam napraviš ali pridelaj „nekaj“, ampak je treba pokazati kaj celega, dovršenega. In tako ti je za uspešno izvrševanje poklica kakor ribi vode treba — „*strokovne*“ izobrazbe, ki te času primerno izpopolnjuje v tisti skretnosti („Wendigkeit“), katero človeku daje sama tradicija („tako je delal moj oče . . .“), n. pr. v poljedelstvu, trgovini, obrti . . . Za čim višjo mero take skretnosti sehdob skrbi jako pisana vrsta „strokovnih“ in „poklicnih“ šol, kjer mladi rod, pa tudi odraslejši, dobiva (teoretsko) strokovno znanje in (praktično) strokovno zmogljivost.

Osnovna izobrazba je pogoj strokovni, saj „pripravlja“ na strokovno ter hodi torej *pred* (javnim) življenjem; a strokovna „dopolnjuje“ življenje ter mu neločljivo koraka *ob strani*, kar točno naglašata slovit filozof-pedagog Eduard Spranger.

Tisto, od česar se hranita obe pravkar omenjeni obliki izobrazbe, osnovna in strokovna, pa je — *znanje*. To ni prav nič čudnega, če pomislimo, da vsa novodobna kultura in zato tudi šola, ki širi osnovno pa strokovno izobrazbo, največ sloni na znanju. Največ, pravim. Kajti vsaj srednja šola je vse do danes precej močno tudi literarno-estetski podzidana. A notranji stržen osnovni in strokovni izobrazbi ni „čisto“, le resnico iskajoče, marveč „*pozitivno*“, to je tako znanje, od katerega si zapadnoevropski in severnoameriški človek zdaj obeta možnost za obvladovanje pa preoblikovanje sveta in življenja, češ, v znanju je moč (knowledge is power). Najti *pravila*, po katerih se dasta vnanja priroda in tudi človeška duša („psihotehnično“) ravnati, je najvišji cilj pozitivnega znanstva.

Ali pozitivno znanje še ni vesoljno znanje. Kajti poleg njega je še prav mnogo i takega znanja, ki ni rojeno iz potrebe za vsakdanje življenje, temveč iz samega — *začudenja*: kaj je to in ono (človek, razvoj, življenje, nastajanje, smrt . . .) po svojem bistvu, po svoji ideji, po svojem smislu? Cilj temu znanju pa ni obvladovanje sveta in življenja po teh in teh metodah, temveč izoblikovanje duše ali *občečloveška* izobrazba (cultura animi). To je po našem štetju tretja oblika izobrazbe.

Ob vodstvu pozitivno-eksaktnega znanstva se je sodobni človek kajpa izborno usposobil za gledanje in pa presojanje sveta in življenja zgolj skozi razumovne naočnike „vzrok-učinek“. Toda v tej šoli je hkratu zelo obubožal, ker mu je v duši usahnilo spoštovanje pred iracionalnimi, to je takimi stranmi sveta in življenja, ki se jim niti z najtočnejšimi instrumenti ne da raziskovati bistvo, temveč ga le neposredno uzreš, če ga gledaš „v pravi perspektivi“ (H. Keyserling). To uboštvo

se pač samo razgaljuje: če se n. pr. *zamenjava* kultura pa komfort, dobro pa koristno, sramežljivost pa spodobnost, spodobnost pa priderija, krščanska ljubezen pa humaniteta, zajednica pa družba, moralno mišljenje pa korektnost, ljubezen do slabih pa sovražstvo do močnih, srce pa sentimentalnost, pobožnost pa bigoterija, čut za poštenje pa smisel za kredit itd. (gl. *M. Scheler*, Die Formen des Wissens und die Bildung. 1925. Str. 21).

Keyserling prav opozarja v svoji knjigi „Ehebuch“ (1926) uvodoma na to, da so življenjska vprašanja povsem svojevrstna vprašanja. Ta ali oni znanstveni problem n. pr. iz fizike ali sociologije lahko kak poedinec reši, in če je rešitev pravilna, je ta problem rešen za vse ljudi, ki o njem kaj razumejo. Toda to ali ono življenjsko vprašanje večjega kalibra, n. pr. zakonsko življenje, ki se danes nahaja v taki krizi, da vsa boljša bodočnost človeštva zavisi od prave rešitve: zahteva po svojem bistvu, da mu vsak *posameznik*, ki ga zadeva to vprašanje, pošteno pogleda v oči. To se pravi, da se vsak, kogar tiče, skušaj najpoprej do dna poglobiti v *smisel* vprašanja, a potem si prizadevaj čim vestneje sam iskati odgovora nanj ter nato, če si ga dobil, tudi v smislu dobljene rešitve živeti.

Zato pa izobražen v tretjem in najglobljem pomenu besede ni tisti, ki zna mnogo „povedati“ o svetu in življenju ali ki zna svet in življenje s pomočjo dognanih zakonov obvladati. Kajti prava izobrazba je v jedru neke vrste *življenjski stil*, „*struktura*“ duha, ki si jo je kdo pridobil, nekakšen precej stalni *shema*, po katerem se vrši vse njegovo mišljenje, ocenjevanje, hotenje . . . in tudi vnanje obnašanje. Najbolj značilna lastnost pristne izobrazbe je potemtakem njena enotnost. Toda enoten stil v duhovnem bitju in žitju ni mogoč na temelju pozitivnega znanja, ki drži v analitično (raz-devajočo), to je drobečo smer, ker ga vodijo specialno-strokovni interesi. Ta enotnost je marveč možna samo na temelju takega znanja, ki išče *velikih sintez*, kakor to n. pr. sijajno izpričuje znameniti zastopnik fizikalne kemije *K. Jellinek* s svojim delom „Das Weltengeheimnis“ (1921). S tem pa je tudi že rečeno, da je današnji intelektualizem pravi antipod resnične izobrazbe. Kajti njegov legitimni sin je današnji duševno razklani človek. Je res, da brez znanstvene kulture in brez negovanja spoznavnih plati naše duše ni izobrazbe. Toda — „razumnost mora biti z vso globino (to je z vsemi plastmi) duše tako organski spojena, da človek vselej živi in deluje kot celota, a nikdar kot drobec“ (E. Spranger).

Izobraževati se torej ne pravi „vežbati“ koga drugega ali pa samega sebe „za“ to ali ono stroko, n. pr. za izvrševanje kakega posla, zlasti

v obliki poklica. Izobrazba kot duhovna izoblikovanost človeka ni isto, kar usposobljenost za te in te storitve, ni istovetna s strokovnjaštvom (Fachtätigkeit). Izobrazba je marveč sama na sebi nekaj dragocenega, brez vseh vnanjih „namenov“. Izpričevalo tvoje izobrazbe ni v tem, da si si nabral čim več porabljivega znanja, ampak v tem, da iz tvojega praktičnega dejstevovanja vselej in povsod govori *duhovna rast, bogastvo in zrelost duha*.

Posebno izrazit tipus občnočloveške izobrazbe je v starem veku bila „kalokagathija“, a danes je „gentleman“.

A kdo je bil „*kalòs kai agathòs*“ (lep in dober)? — V *Ksenofontovem* spisu „O gospodarstvu“ beremo, da Sokrat o priliki obišče moža, ki je o njem šel glas, da ga diči „kalokagathija“. In koga je našel Sokrat? Bil je to imovit posestnik z imenom Ishomahos, ki ima svoje gospodarstvo v najlepšem redu, ki ljubeznivo in pametno ravna s svojo ženo in svojimi sužnji, ki od svojih dohodkov premišljeno daje v verske, državne in človeške namene, ki se v vsakdanjem življenju neprestano vadi v izpolnjevanju svojih vojaških in političnih dolžnosti in ki skrbno pazi na to, da se z ježo pa drugačnim gibanjem ohrani zdravega.

In kdo je *gentleman*? — To je lepo povedal angleški prirodoslovec Thomas Henry Huxley, ki je l. 1878. med drugim takole dejal delavcem:

„Zares izobražen je tisti, ki so ga v mladosti tako vadili, da mu je telo vedno pripravljen sluga njegove volje ter da z lahkoto in rado opravi vsako pimerno mu delo; ki mu je duh jasen, hladno logičen stroj, enako močen na vse strani, pa enakomerno vršec svoj opravke, kadarkoli pripravljen brez obotavljanja izvesti sleherni posel, telesni ali duševni; ki si je pridobil zanesljivo poznavanje velikih temeljnih resnic o prirodi in pa zakonov, po katerih snuje priroda; mož, ki je, čeprav ne atlet, vendar poln življenja in ognja, ki pa mu strasti brzda trdna volja in čigar hotenje se ravna po tenkočutni vestnosti; človek, ki se je navadil, da v prirodi in umetnosti umeva vse, kar je lepega, da sovraži vse, kar je nizkotnega, in da druge spoštuje kakor samega sebe.“ (Glej *G. Kerschensteiner*, Grundfragen der Schulorganisation. 1910. Str. 27).

V uvodu sem omenil, da se tudi pri nas čuti potreba za ustvarjanje primernih duhovodov, po katerih naj bi se izobrazbi utirala pot med širje plasti narodovega kolektiva, in da se v ta namen v Ljubljani pripravlja „ljudska univerza“. Toda, če naj to delo prej ali slej obrodi zadovoljive plodove, tedaj se mora tisti, ki se ga loteva, pač najprej vprašati, *kakšno* vrsto izobrazbe bi rad širil med ljudi: ali „osnovno“ ali „strokovno“ ali „občečloveško“? To vprašanje ni nemara brez smisla. Kajti kdor zna smiselno brati, bo pač čutil pretrpko ironijo, ki zveni iz poročila o občnem zboru „ljudskega vseučilišča“ v Celju. V tem poročilu stojijo namreč i besede:

„Ljudsko vseučilišče je nameravalo lani uvesti tečajje za ruski in bolgarski jezik, za stenografijo, knjigovodstvo in jugoslovensko zgodovino, a je moralo svojo namero opustiti — ker se je javilo premalo interesentov.“ („Jutro“, 26. septembra 1934.)

Ali je res treba še hujšega migljaja, da na „ljudsko univerzo“ ne sodijo predavanja o vsem tem, kar zadeva *osnovno*, vsaj znanstvenosnovno, in pa *poklicno* izobrazbo — ker se takih reči i pri nas človek, ki je za to sposoben in tega željan, lahko nauči če že ne v ljudski pa v meščanski ali v srednji oziroma v nadaljevalni, poklicni šoli, pri Legatu, v Christofovem zavodu itd. Ljudska univerza, ki bi se prtila s takim delom, bi res opravljala vlogo — petega kolesa pri vozu! Prelep dokaz je pramati vseh sedanjih ljudsko-obrazovalnih teženj — „*University Extension*“ na Angleškem.

„Raztegnitev univerze“ je vzkliła iz tehle misli, ki jih je Mr. Sewell leta 1850. kot poslanico dal izročiti vicekancelarju univerze v Oxfordu:

„Čprav utegne biti nemogoče, da bi množice, ki hočejo izobrazbe, spravili na univerzo, pa kaj ni mogoče to, da univerzo transportiramo k njim? Da, in najprej bi se za poskušnjo ustanovili dve stolici recimo v Manchestru in pa v Birminghamu, ki sta največji središči industrijskih pokrajin, sredi najgostejšega prebivalstva... Po malem pa bi se sistem razširil preko vse dežele... Cambridge bi se kajpa udeležil dela tako, kakor mu gre... Tako zasnovani načrt bi dobrote univerzitetnega uka zanesel do skrajnih mej... In končno bi univerze, ako se ustvari tako obsežni shema, postale to, kar naj bi bile — velika središča in vrelci izobrazbe po vsej deželi. Simpatija in naklonjenost vsega naroda bi bila na njihovi strani ter se jim ne bi trebalo odreči niti enemu izmed tistih načel, ki so jih dolžne spoštovati.“ (W. Picht, *Universitätsausdehnung und Volkshochschul-Bewegung in England*. 1919. Str. 10.)

Komisija, ki je proučila vsebino te poslanice, je sicer Sewellov predlog zavrnila, češ, „univerza potrebuje ljudi (profesorje) in denar za svoje lastne namene“. Toda misel o razširjanju ljudske izobrazbe se ni dala več spraviti s sveta in tako so kakih dvajset let pozneje (okoli 1870.) najprej cambriška pa oxfordska in londonska univerza pričele izven svojega okoliša s predavanji za širše občinstvo. Predavatelji so svoj predmet obravnavali v obliki daljših, izprva 12urnih kurzov. To so torej bile nekakšne podružnice, ki jih je ustanavljala ta ali ona univerza matica po raznih krajih in so se zato imenovale „*University Extension College*“ odnosno „*University Extension Guild*“. Duhovni oče jim je bil James Stuart. Stvar je izpočetka silno vlekla.

„Univerzitetna ekstenzija je postala moda in Anglež, ki intelektualno ni bil prenasičen, je od pokreta pričakoval kar neverjetnih možnosti... A navdušenje se je kmalu poleglo. Ljudje so uvideli, da pravo znanje nikar ni tako

poceni (zlahka dosegljivo), kakor so mislili, ter da tudi ne odpira vseh vrat na nebu in na zemlji... In tako je prišla reakcija, ki bi se skoraj končala s polomom. To je bilo na koncu 70ih let.“ (Picht, l. c., str. 22.)

In tako vidimo, da se prvi poskus ljudske univerze že po desetih letih končuje z očividnim neuspehom. A kako se s tem dejstvom strinja trditev kulturne zgodovine, da ima današnji dan Anglija izmed vseh kulturnih narodov Evrope prav zavoljo tega najbolj demokratski obrazovalni sistem, ker je znala izobrazbo zanesti med najširše ljudske plasti, ko je vendar sredi prejšnjega stoletja (okoli 1850.) imela še najbolj aristokratskega? No, ta silni preobrat ima glavno koreniko v izobrazbi ljudskih množic, ki se je v zadnjih petdesetih letih silno razrasla v širino in v globino. A za čudotvorno rast ljudske izobrazbe se Anglija nima kaj zahvaljevati delovanju „ljudske univerze“, marveč tistemu načelu ljudskega obrazovanja, ki ga je na Danskem započel in uresničil genialni ljudski vzgojnik Grundtvig v obliki „ljudske visoke šole“.

Ne praktična korist ali pa učenost, temveč *kultiviranje človeka* je cilj ljudski visoki šoli na Danskem. Skratka: „šola za življenje!“ „To je, česar nam manjka: profesor, učenjak ne more biti vsakdo in tudi ni treba, a danski državljani, izobraženi in kaj prida državljani bi morali biti vsi.“ Tako je dejal Grundtvig. I on se je moral boriti z največjimi težavami, pa je vztrajno šel za svojim visokim ciljem ter slednjič dosegel, da sedaj na Danskem ni takih razlik med izobraženimi in neizobraženimi kakor drugod.

Ta šola, v kateri se (največ s *kmetskimi* gojenci med 18. in 30. letom) pretresajo visoke, zlasti pravega državljana zadevajoče reči na čisto poseben, to je *ljudstvu razumljiv* način, je nekak internat, podoben veliki rodbini, ki si prizadeva, pod vodstvom šolskega ravnatelja in njegove familije učencem biti resničen dom s svojo gorkoto in prijetnostjo ter tako učinkovati na vso osebnost mladeniča in gojenke. Med učitelji in učenci vlada tukaj duh medsebojnosti, sestajajo se ne samo pri jedi, ampak tudi zvečer k svobodnemu izmenjavanju misli in pa k skupni igri.

In izobraževanje ljudskih plasti je na Angleškem na moč uspevalo, odkar se ni več vršilo v smeri „ljudske univerze“, ampak po načelih „ljudske visoke šole“. Glavni vzrok neuspehu raztegnjene univerze moramo namreč iskati v tem, da je bila *premalo — ljudska*, se pravi, da so profesorji z vsebino in obliko svojih predavanj sicer nudili nekaj ljudem iz srednjega stanu, a bore malo — delavcu. Njega niso uvaževali, kakor bi bilo treba, čeprav je postajal v politiki in gospodarskem življenju čedalje bolj važen faktor.

In tako je prišlo, da vzamejo na koncu 19. stoletja angleški *delavci* sami svojo izobrazbo v roke. Bila pa je velika sreča, da je o pravem

času iz delavskih razmer v Londonu zrasel pravi mož. Bil je to *Albert Mansbridge*, človek z izredno mero organizatornih, gospodarskih in pisateljskih sposobnosti. Mansbridge je ostro opazil vse, kar je bilo napakega v dejanju in nehanju univerzitetne ekstenzije, ter je postal glasnik silnega gibanja, ki ga je usmeril v strugo organizacije z imenom „*Workers' Educational Association*“ (delavsko izobraževalno društvo). Z vnemo verskega preroka in misionarja si je prizadeval, da bi postal meso njegov evangelij: „Dajte delavcu izobrazbe! Delavci, izobrazujte se! Napravite celega človeka iz sebe! Razvijajte svojega duha!“ (Picht, l. c., str. 53.) Mansbridge je bil sijajen poznavalec človeške duše in je vedno znova naglašal, kako malo je pravih učiteljev — *ljudstva*, češ, predavatelj, ki ne dobi stika z dušo poslušalcev, ni dosegel ničesar.

Glavno delo ni opravljeno s predavanjem. Lahko si odličen docent na univerzi, a kljub temu povsem nesposoben, da bi se vživel v stališče delavca, da bi razumel pogoje, ki so izhodišče njegovim vprašanjem in ugovorom, ter bi tako v diskusiji prišel z njimi v soodnos. (Picht, l. c., str. 65.)

Werner Picht na koncu prelepe študije o ljudskem izobraževanju na Angleškem sodi, da se še ne da reči zadnja beseda o Mansbridgevih težnjah v okviru „*Workers' Educational Association*“ in da so „bolj obljuba, negoli izpolnitev“. Eno pa da stoji — „da je danes na Angleškem ni silnejše moči, ki bi si prizadevala zgraditi demokratski obrazovalni sistem“. Torej ne vzori in nazori „ljudske univerze“ oziroma „vseučiliške ekstenzije“, temveč načela „ljudske visoke šole“ so tista moč, ki je preustvarila dušo angleškega delavca.

V Ljubljani se snuje, kakor rečeno, „ljudska univerza“, kar bi pač naj bila institucija za izobraževanje ljudstva. Kdor vzame to stvar resno, mora priznati, da obvezujeta obe besedi v naslovu: „ljudska“ prav tako kakor „univerza“. Se pravi, da tudi „ljudska“ univerza mora biti — *univerza*, hočem reči, da ji je *raison d'être* iskanje *resnice* — vse po geslu: „*Ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat dicere scientia!*“ (Nič govoriti, kar ni res, nič zamolčati, kar je res.) Kaj neki si bo ljudstvo sicer mislilo o pravi univerzi, za katero si toliko prizadevamo, če bi se pod plaščem „ljudske“ univerze aranžirale stvari, ki — ne spadajo na univerzo. Pa tudi iz besede „ljudska“ se oglašča neizprosno zahtevek: ta institucija se res in ne samo na videz obračaj — do *ljudstva*, to je n. pr. v Ljubljani do *delavca*, a zunaj v podeželju do *kmetskih* ljudi. Prezirati eno in drugo obveznost v naslovu „ljudska univerza“ bi se reklo uganjati zlagano reč.

Pa še to! Beseda „univerza“ ima take zahtevke, da jim ljudstvo, se pravi mestni delavec ali kmetski človek, ni zlahka kos in da s

to besedo mišljenih darov (ugotavljanja „čiste“ resnice) niti ne mara, kar je očitno pokazala „raztegnjena univerza“ na Angleškem. Zato bi se utegnilo po besedi in smislu bolj priporočati ime „*ljudsko obrazovališče*“.

Znamenja govore, da bi se s takim obrazovališčem i v našem vzgojstvu odpravila precej občutna vrzel. Vse pa zavisi od tega, da to obrazovališče prav umevamo. A prava naloga zares ljudskemu obrazovališču je ta, da se mladini v pošolski dobi in pa odraslim obeh spolov na znanstven in vendar tudi razumljiv način govori ter daje prilika za razgovor o zelo važnih, „biotehničnih“ vprašanjih, ki se tičejo življenja in ki stopajo pred vsakogar — ne toliko glede na poklic, ki ga ta ali oni izvršuje, ampak predvsem, kolikor je človek odnosno sočlovek, državljan, Slovenec, svetovljan.

Tudi ljudsko obrazovališče ne more izhajati brez znanstva. Samo da to obrazovališče ne podajaj teoretskega znanja, to je suhih znanstvenih resnic s tega ali onega področja in tudi ne poklicnega, to je takega znanja, ki bi se dalo čim izdatneje v poklicu praktično porabiti. Na ljudskem obrazovališču se znanstvo spajaj z vsem položajem tistega človeka, ki zahaja v to obrazovališče! Namen ljudskega obrazovališča ni, iz kmeta, malega obrtnika, industrijskega delavca . . . napraviti inteligenta v današnjem pomenu besede; prej bi mu namen utegnil biti ta, da današnjega „intelektualca“ — počloveči. Z drugimi besedami: ljudsko obrazovališče naj v delavskih in kmetijskih vrstah širi tisto obliko izobrazbe, ki je ne goji nobena šola — *občečloveško* izobrazbo.

„Ljudsko obrazovališče“ naj bi po vsem tem bilo „v duhu in resnici“ *ljudsko*, to je taka obrazovalna institucija, ki ne podčrtava tega, kar ljudi medsebojno loči, marveč to, kar imajo vse plasti naroda, kljub različnemu mišljenju in hotenju — *skupnega*. In prav zavoljo tega ne spada v področje ljudskega obrazovališča pretresanje takih vprašanj, ki se jim odgovor išče po „analitični“ poti, hočem reči na ta način, da s svedrom razuma globlje in globlje „vrtaš“ v ta ali oni problem ter ugotavljaš različne, kdaj pa kdaj i malo pomembne podrobnosti. V ljudskem obrazovališču naj se marveč obravnavajo te vrste vprašanja, ki iščejo kaj večjih in pa tudi največjih *sintez* v tem ali onem oziru, vprašanja torej, ki segajo vse do korenin *svetovnega naziranja* v poedinčevi duši. Nikar pa se tukaj ne bi smelo nemara enostransko poveličevati to in to naziranje, a katero drugo kar apriori v nič devati. Ampak glavna skrb predavatelja bodi, da se poslušalec navaja k najresnejšemu iskanju lastnega in prav tako tudi k največjemu spoštovanju tujega naziranja o svetu in življenju.

In concreto si to obrazovališče prizadevaj, da vsi tisti, ki se zatekajo vanj, najdejo predvsem odgovor na tale velika vprašanja, ki jih stavi

življenje: kaj je tisto, kar me veže s *krajem*, v katerem živim? Kaj je tisto, kar me veže z mojim *delom*? Kaj je tisto, kar me veže s *sodelavcem*, *soobčanom*, *sorojakom*, *sodržavljanom*, *sočlovekom*? Kaj je tisto, kar me veže z *duhovnim svetom*, kakor je: znanstvo, umetnost, pravičnost, modrost, religija itd.? Kaj je tisto, kar veže *preteklost* vsega naroda, brez ozira na poklic in stan in sloj, s *sedanjostjo* in *bodočnostjo*?

Iz tega pa sledi, da za „popularizirano“ učenost ni mesta na ljudskem obrazovališču. Kajti „populariziranje“ znanja je čisto posebna reč.

„Tukaj se nekoliko rozin pobere iz potice v življenjskem delu tega ali onega znanstvenika, potem se te posameznosti senzacionalno prikažejo in nato se vse skupaj po ilustriranih časopisih razširja med množico kot izobrazba mase. In bralci si sedaj domišljajo, da tudi kaj znajo. Toda edino, kar imajo odtod, je tale domišljavost, negoljufivi znak polovičarske izobrazbe.“ (G. Grossmann, Sich selbst rationalisieren. II. izdaja. 1934. Str. 305.)

A z *metodičnega* vidika bodi omenjeno, da je pri obravnavanju vprašanj, ki se tičejo tako osebnih viter našega bitja in žitja, zelo važen in je tudi vir privlačnosti — neposredni stik, katerega ustvari čar žive besede med predavateljem pa dušo poslušalca in zlasti še priložnost za medsebojni razgovor oziroma ugovor. Kdor pa se je odpravil predavat *kmetskim* ljudem, bi moral čim skrbneje uvaževati še to, na kar lepo opozarja Radmilo Vučić (Osnovi pedagogike, 1934): da seljak poljedelec misli v živo konkretnih (= ne abstraktno bledih) pojmih ter verjame samo te vrste dokazom — a teoretsko pisane knjige in učena predavanja nimajo zanj tiste dokazne moči kakor za človeka, ki je dolgo sedel na šolskih klopeh.

S takim duhom prešinjeno ljudsko obrazovališče bi bilo najbolj primerno za vse plasti našega naroda, osobito delavca, ki je ob modernem načinu industrijskega dela postal stroj. In glede na delavca se izobrazevalni problem glasi: na kak način bi kdo, ki je v izvrševanju svojega poklica le kolesce, *izven* poklica lahko bil obenem človek? „V delavcu so neprecenljivi zakladi; treba jih je samo izkopati in izčistiti.“ (I. Cankar.)

V Dumi, ki je globoka filozofija o življenjskih oblikah slovenskega ljudstva, je „duša seljaka“ pač pravo razbrala, ko pesniku eno za drugim stopa v misel, kako polje življenje „v velikih mest valovanju“:

Roke so stregle stroju ves dan,
ali zvečer je zablislilo čelo to sanjavo
in oko je krožilo po svetlih pokrajinah,
sanjalo smeje sanje bodočnosti,
spremljalo silne kretnje govornika
in verovalo za rod, ki še rojen ni . . .

Zaključujem. Tenor mojih izvajanj je največ ta, da je snovanje ljudskega obrazovališča zelo resna, težavna in največje odgovornosti polna zadeva. A temu se ne bo čudil, kdor ve, da je to vobče lastnost pedagoških vprašanj, če jim gredo do dna. Saj te vrste vprašanja niso v najglobljem jedru nič manj negoli iskanje *centralnega smisla* življenju in njegovim pojavom. Zato pa se mi za delo, ki ga zahteva pravo ljudsko obrazovališče, zdijo poklicani samo ljudje s *pravo miselnostjo*, hočem reči taki, da jim je ljubše nič kakor pa kaj polovičarsko plitvega in površnega.

PISMA IVANA CANKARJA MENI

FRAN GOVEKAR

Dragi!

19

Jutri dobiš konec. — O slovenskih umetnikih Ti pošljem o *pravem času daljšo* stvar (za kakih 5 strani). Ob tej priliki bom precèj apeliral na Tvojo neodvisnost. Povedal bom nekaj stvari, ki jih je treba povedati. —

Še nekaj! Če se spominjaš, sem pisal v noveli „Sreča“ o razstavi slov. umetnikov. Ako Ti je prav, pošlji mi novelo še enkrat v pregled; vrnem jo *v dveh dneh*. Stvar (da namreč *ne bodo* razstavili) bom pustil, kakor je; le v formi, mislim, bi bilo treba popravila. —

Še enkrat Ti povem, da sem očaran od trifolija Jakopič—Grohar—Jama. Govoril sem z ljudmi, ki doslej niso vedeli o eksistenci slov. umetnosti in ki so naravnost „paf“. Jakopič je nekatere ljudi — med njimi mene — očitno hipnotiziral. Kaj tako dovršenega, kakor je njegov „Svetnik“, še nisem videl; da bi imel kaj denarja, bi kupil vsaj njegovo pokrajino „Pod brezami“. Tudi Grohar in Jama bi bila na čast vsaki dunajski razstavi; večji del „imenitnih“ Dunajčanov jima ni niti do rame. Ljubljancane opravičuje morda to, da Grohar svoje „Spomladi“ in „Rafolško polje“ tam ni razstavil.

Kar se tiče reprodukcij, so bili naši fantje takó naivni, da so dali *izključno* pravico dunajski reviji „Kunst“, ki jim posveti celo številko. Tekst bo pisal Jakopič. —

Jama je bil tako neumen, da je postavil svojim stvarim nesramno nizke cene. (Za sliko, ki jo je kupilo ministrstvo — 400 kron!) Veseli me tudi, da je deloma propadel ošabni V—l; Ž—k pa je popolen dile-

tant! — Bernekerju je naročilo ministrstvo, da naj se osebno predstavi „wegen event. zukünfft. Aufträge“. Bog jim daj srečo!

Lep pozdrav Tebi in gospej!

Ivan Cankar

(Brez datuma.)

O prvi razstavi slovenskih umetnikov (Grohar, Jakopič, Jama, Strnen, Vesel, Žmitek in Berneker) pri Miethkeju na Dunaju sta mi pisala za „Slovana“ oba naprošenca: Oton Župančič: *Naši slikarji v tujini* (1904, str. 182—184) in Ivan Cankar: *Slovenski umetniki na Dunaju*. Cankarjev članek je datiran: 12. aprila 1904 (priobčen pa v „Slovanu“ na str. 185—187).

Iz tega časa je naslednje Cankarjevo pismo Zofki Kvedrovi, ki je prevzela uredništvo „Domačega prijatelja“ v Pragi in povabila k sotrudništvu tudi Cankarja. Mesečnik „Domači prijatelj“ je bil reklamski družinski list in so ga dobivali odjemalci Vydrove žitne kave brezplačno deset let, prav do vojne.

Ko je bil Cankar v Ljubljani, je v kavarni podaril moji ženi zbirko pesnitev Silvina Sardenka „V mladem jutru“. Zbirko je bil prejel od nekega uredništva v oceno. Na ovoj se je podpisal. Knjižica je polna s svičnikom vpisanih Cankarjevih vprašajev, klicajev, obrobni črt, podčrtanih naslovov in prečrtanih besed, verzov ali celih odstavkov, celó naslovov. Očividno je Cankar knjižico temeljito prebiral. Ali pa je ocena v „Ljubljanskem Zvonu“ (4. zvezek, 1904, na str. 250. in 251.) njegova (signirana je s črkama R. E.), ne morem trditi, dasi se njegovi znaki s svinčnikom precej zlagajo s to oceno, in je prav mogoče, da jo je bil napisal marca, da je nato lahko izšla v aprilu.

Pismo se glasi:

IX

Draga Zofka!

Mea maxima culpa — in nič izgovorov!

To veš, da sem bil v Ljubljani in da sem pobegnil spet na Dunaj. Kaj je doživelo tam doli moje patriotično srce, si lahko misliš! Edino tolažbo sem našel v dobrem dolenskem cvičku in tako nisem počel tam vse tri dolge mesece nič drugega, nego da sem se neprestano tolažil.

Vrnil sem se na Dunaj, ker bi mi bilo žal mojega patriotizma. Edini dobiček, ki sem ga prinesel seboj, je ideja za lep roman.

O Tvojem listu so mi že pravili, predno si mi pisala. Stvar se mi zdi nekako čudna; pošlji mi, prosim, prvo številko. Tudi jaz Ti napišem nekaj že te dni, danes že morda; toda z mano ne boš zadovoljna. Saj veš, da ne znam pisati popularno. Tebi na ljubo bi zajahal tudi pegaza, čeprav se mi smili betežna žival. Pošiljam Ti hkrati tudi svojo novo knjigo. Preberi jo in bodi obzirna.

Drugače pa je to življenje žalostno, verjemi, Zofka! Resnično, godi se mi slabo kakor malokdaj. Morda je to tudi vzrok, da ne pišem niko-

mur. Tožiti je človeka sram in poslušalec se dolgočasi. Prazne besede delati pa ni lepo in ne pošteno; a premalo sem duhovit, da bi lagal. Življenje tam doli me je bolj potrlo, nego bi si kdo mislil; in še drugih bremen je na meni toliko, da sem že ves truden. Zmirom bolj me muči misel, da je vse delo zastoj in da se bo to moje čisto Donkišotsko življenje tako smešno končalo kakor je teklo.

Poročati bi Ti imel mnogo posameznosti, ali za danes mi oprost.

Obenem s pošiljatvijo za list Ti napišem še kaj — zanimivega pač ne veliko.

Vesele praznike Tebi in tvoji družini.

Z lepim pozdravom

Ivan Cankar.

Dunaj 27. III. 904.

20

Dragi Govekar!

Pošiljam Ti hkrati prevod „Mladosti“. Nekoliko sem moral stvar lokalizirati, kako malenkost izpustiti i. t. d. Drugače pa mislim, da tista prekrasna štimunga, ki je v tej drami, ni trpela preveč. Prenarejal sem kolikor le mogoče malo. Zaradi naravnega jezika je bila reč sitna. Prevel sem tudi vse opombe — le scenarija ne spredaj, kar bi bilo pač nepotrebno. Nisem pa vedel, kaj je to „Teschin“ — ali je pištola, ali je puška. Pač prvo. Da nisem pustil luknjo, sem napravil „puška“. V ostalem pa sem napisal par opomb tudi pod črto v rokopisu.

Delo je torej v redu in prosim Te, naroči, da mi nakažejo *tako* j 60 kron na dom (Dunaj, XVI. Lindauergasse 26. II. 19.) Saj veš, da sem zmirom v zadregah. In zdaj iz različnih vzrokov še celó rabim. Ne bodi torej len in ne odlašaj. V torek pričakujem. —

Pošljem Ti za „Slovana“ par sličic, ki jih nameravam nadaljevati, če bo namreč „Slovan“ v prihodnjem letu še izhajal. Moja predplačila pri listu so menda zdaj že vsa pokrita. Poprašaj! — Nekaj honorarja bom želel spet na manuskript, če ni Hribar medtem že faliral. —

Kaj drugače? Žalost! Časih, če pomislim, se mi res zdi — čemu hudiča se človek ukvarja?

S Tabo je drugače, Ti imaš družino! To je vsaj cilj! Resnično Ti povem, ne bom se devetkrat premislil, pa se kar na lepem oženim in se skrijem kam v kakšno službo. Se pravi, če jo dobim. Nevesto in službo!

„Matica“ ima že spet en moj roman za prihodnje leto. Honorar je že zdavno z vsemi vetrovi. Največ ga je pri upnikih. Vrag jih vzemi!

Kaj pa Ljubljana? Jaz jo imam tako od srca rad kakor ona mene!

Zdaj še slovenskih listov ne berem več. Ne izgubim prav nič! Kaj me brigajo sokolske komedije in druge maškarade! Tudi me ne briga, koga je gad pičil. In drugega tako ni!

„Gad pičil!“ — dà, to je signatura za vso slovensko družbo, politiko, žurnalistiko, literaturo i. t. d.

V ostalem pa Te Bog živi!

Poklon tudi gospej!

Tvoj

Ivan Cankar

XVI. Lindauergasse 26. II. 19.

In — takoj pošlji novce!

Dragi Govekar!

21

Danes sem dobil novce od „Dram. dr.“ Hvala Ti, da si se potrudil.

Pošiljam Ti za „Slovana“ troje črtic; te slike mislim nadaljevati (dasi morda ne baš v „Slovanu“), dokler jih bo kakih dvajset. Vse ne bodo pripovedne in tudi se ne bom pretesno vezal na predmestje.

Prosim Te, izposluj mi pri „Slovanu“ 40 kron (honorar za skize bo nesel nekaj več). Toliko bo Hribar pač premogel. In sicer Te prosim, vsaj do prihodnjega torca, da poravnam stanarino. S tem, kar sem danes dobil, sem si moral kupiti obleko.

Gledé „Mladosti“ še omenim, da *ne* mojega imena imenovati na plakatu. Ako društvo še kaj rabi, bi mi ustregel, če mi preskrbiš se kak prevod.

Tekom sezone izročim *naravnost* gledališču novo dramo; vršila se bo na kmetih.

Ali bodo igrali letos „Za narodov blagor“ ali ne? Jaz bi želel, da se igra. Da bi komedija propadla, je precèj nemogoče.

Schwentner dobi v kratkem nov roman od mene (ki sem mu ga dolžan). To bodo šele gledali naši moralisti!!

Prosim Te torej, izposluj mi (pri) Hribarju te male novce. Zdaj sem se nekoliko izrezal pa bom imel tudi jaz več prilike in časa, da Ti kdaj ustrezem.

S pozdravom

Tvoj Ivan Cankar.

Dunaj 25. avg. 904.

PS. Pošiljajo naj se mi novci *zmirom* na dom (XVI Lindauerg. 26. II. 19.) I. C.

O p o m b e k 20. in 21. p i s m u. Maksa Halbeja „Mladost“, dramo ljubezni v treh dejanjih, smo lahko uprizorili šele, ko smo premagali ugovore ljubljanske cenzure. Na lepaku je bil kot prevajalec naveden A. Gradar. Vzlíc

krasnemu Cankarjevemu prevodu in izvrstni predstavi (igrali so rajni O. Bolesšek, Dobrovoljni in Tišnov, pa še živeči O. Spurn in H. Nučič) smo jo mogli igrati samo dvakrat — za abonente A in B. Več jih takrat ni bilo. Pred moderno, psihološko resno dramo so takratni Ljubljanci bežali kakor mrčes pred Zacherlinovim praškom! Cankar je bil po tem neuspehu pač silno ogorčen, a priporočal mi je taktiko, s katero bi Ljubljance *prisilil*, da bi začeli posečati take resne drame. Pisal mi je (žal, da se mi je pismo izgubilo!): „Uprizarjaj take drame tako dolgo, makar pred prazno hišo, da bodo začeli prihajati na predstave!“ — Njegov predlog sem odklonil z vprašanjem, s čim naj redno plačujemo gaže in druge troške, ako naj pri praznih hišah še doplačujemo? Toda odnehal seveda ni in mi je čez nekaj let ob svoji prekrasni „*Lepi Vidi*“, ki jo je na mojo prošnjo sam pomagal režirati, taktiko s praznimi hišami priporočal z vso resnobo iznova.

Sličice, ki mi jih je poslal za „Slovana“, so bile: „*Edvard in Kunigunda*“, „*Gospod svetnik*“ in „*Študija v gledališču*“; izšle so v III. letniku „Slovana“ leta 1904/5. Dodal sem jim še založeno in pozabljeno Cankarjevo satirično črtico „*Čisto navadna, znana stvar*“, signirano z „*kot*“ in napisano med borbo za novo literarno strujo...

V tej satiri govori slovenska pisateljica:

— — Od vseh strani pljuskuje v nas gnusni valovi nemorale in propalosti. Kar bi morali zavijati skrbno v tesne halje in pokrivati s črnimi kapucami, — to postavlja opredrzo na visoke odre, da odpirajo otroci nedolžna usta, da zarudevajo mladenke... Prašam vas, — če ima kdo izmed vas garjev nos: ali ga bo kazal ljudem?... Nikakor ne! In koliko garjevih nosov so nam odkrili!... In stali smo nagi pred vsem častnim občinstvom... Ali mi jih kuriramo, te svinje! Uničimo jih... Naša parola se glasi: — greh je privatna stvar! Bog gleda v knjižnice in nikakor ne v srca. Strup leži v knjižnicah in ne v krvi!“ (itd.) Lahko je razumeti, da je „v krvi“ pomenilo v „V krvi“. (Glej „Slovana“, str. 237 in 238, letnik III.)

Seveda mu nisem verjel, da se oženi in da je Ljubljano, ki jo je imel neskončno rad, naenkrat zamrzil. Ne, mislil je baš nasprotno, kakor mu je pisalo pero.

Saj še danes ne verjamem, da „sokolske komedije in druge maškarade“ Cankarja niso „brigale“; v Ljubljani se je 16. do 18. julija vršil II. vsesokolski zlet. O tem zletu je bil za „Slovana“ (str. 280) napisal poročilo dr. VI. Ravnihar, ki je zaključil svoj članek „Prazniki slovenskega Sokolstva“ v popolnem nasprotstvu s Cankarjevo le zatrjevano nebrižnostjo s temile besedami:

„Tako so minili prazniki slovenskega Sokolstva v čast vsega naroda; minili so, a zapustili v nas eno, t. j. osrečujoče čustvo, da so spoznali bratje Čehi, Rusi, Poljaki, Hrvatje, Srbi in Bolgari, kako živo jih ljubimo in da smo spoznali sami, kako nas ljubijo naši gostje! *Ideja sokolska* se je utrdila iznova, z njo pa se je manifestirala pred vsem svetom ideja vseslovanske vzajemnosti, ki je naš up in naš spas!“

„Maškarada“... Seveda nihče, niti Cankar, ni takrat slutil, da bo sokolski krog že čez trideset let najsvečanejši kraljevski krog! Čigava domišljija pa je mogla že takrat videti jugoslovanskega kralja v sokolskem kroju korakati v sprevedu zastopnikov evropskih držav? Kdo je takrat mogel upati, da bomo gledali po uradih in šolah portret našega vladarja v sokolskem kroju! Še bolj ko pred 30 leti pa se zavedamo danes, da je res „naš up in bo naš spas vseslovanska vzajemnost“.

„Gad pičil!“ — Cankar, ki slovenskih listov sploh ni več bral, kajpak ni mogel opaziti, da je bilo med rojaki vendarle mnogo „gadov“, ki so „pikali“ po jasnem, prav nič tajnem programu, vse po sokolski vseslovanski in kajpak posebno še po jugoslovenski ideji . . . Cankarjevi pismi sta bili napisani meseca avgusta, a niti mesec nato so se uspehi ljubljanskega vsesokolskega zleta že pokazali v Beogradu.

Baš tiste dni, ko smo bili na slavnostih kralja Petra I. Karagjorgjevića v srbski prestolnici, je pisal Cankar Zofki naslednje pismo:

Draga Zofka!

X

Ali imaš kaj denarja? Če še izhaja Tvoj list, mi pošlji petak za priloženo črtico, ki mislim, da ni preobširna za „Prijetelja“. Ampak pojdi takoj v administracijo in mi istotako takoj pošlji v navadnem pismu na dom. Rad bi, da pride Tvoje pismo že jutri, v sredo, na večer. —

Iz tega vidiš, kako mi gre. Ein Hundeleben! Jaz sploh ne vem, kaj še počnem tod okoli! Ne misli, da Ti nisem pisal — kakor sploh nikomur ne pišem — zategadelj, ker sem bil morda pozabil nate. Toda kaj? O čem naj Ti pišem? O sebi, tem človeku, ki mi je zopern do srca in ki mu je življenje tako pusto, da bi se ga korajžen krojač ali kidavec snegu že zdavnaj rešil? O literaturi, ki jo sovražim tako iz vse duše, kakor na svetu samo še literate? Konec je; tudi Galgenhumorja nimam več!

Ponudili so mi uredništvo „Domovine“. Tudi tajnik gledališča in član „Narodovega“ uredništva bi bil lahko. Fej! Vse skupaj!! Rajši momljam na Dunaju neslan krompir! — Edino, kar me še veseli na tem svetu, je zmožnost, da lahko povem ljudem časih kaj grenkega. Kmalu Ti pošljem novo knjigo. („Gospa Judit“.)

Tudi „Matica“ izda spet moj roman. („Križ na gori“.) — Takole čez mesec dni, okoli vseh svetih, bom videl, kako se bo zasukalo to klaverno življenje. Morda na boljše, kdo ve! Takrat Ti bom pisal.

Dotlej pa prisrčen pozdrav!

Ivan Cankar.

Dunaj 20. sept. 904.

Da bi bil kdo Cankarju kdaj ponudil tajništvo gledališča ali članstvo „Narodovega“ uredništva, ne vem; pač pa mi je v „Slovanovi“ dobi pravil Dragotin Hribar, da je pridobil svojega osebnega prijatelja ravnatelja ljubljanskega finančnega ravnateljstva, menda dvornega svetnika Lubeca, za Cankarja, ki naj bi dobil pod njim računsko službo. Zakaj se načrt ni uresničil, sem pozabil; zdi se mi, da je ponudbo odklonil Cankar, ker se mu je upiralo, da bi sedel v duhamorni kancliji med akti in številkami . . . To je morda razvidno tudi iz njegove opombe v 22. pismu, da je bil „že čisto pripravljen“, a ga je „obšel kar nekak strah“ . . . „kakor da bi se odpravljal v ječo“ . . . Zavedal se je pač, da bi bila zanj „ječa“ vsaka, kakršnakoli služba.

(Dalje prihodnjič.)

ČRNA ROŽA

MIRAN JARC

X

LASTOVICA V KLETKI

Vse te mesece je živel Jerina sredi sveta, od katerega je pričakoval popolno ozdravljenje in prenovljenje. Večer za večerom je posedal v družbi tistih izobraženih in globokoumnih ljudi, ki menijo, da vodijo usodo naroda in človeštva: pridruževal se je politikom in je spoštljivo spremljal njihova umovanja. Poslušal je ostre besedne dvoboje in dozdevno silo pomembne razgovore med literati in se z iskreno pripravljenostjo prizadeval, da bi našel smisel v njihovih trditvah, ki so se odbijale druga od druge v samih protislovjih, čeprav so bile izrečene kot usodno važna „skrivnostna razodetja iz praglobin...“

Sčasoma je začel ugibati, če ni tem ljudem vse to prerekanje, izpovedovanje in sanjarjenje v budnem stanju zgolj samo sebi namen, toda neko privzgojeno spoštovanje do besednih tvorcev ga je le še vleklo med nje. Zašel je celo v krožek gorečih pristašev budizma in resnobnih teozofov, ki so venomer napovedovali konec sveta in se na vso moč trudili, kako bi sebe in ves svet očistili.

Sprva se je čudno razgiban vračal od njih in še pozno v noč obnavljal, presnavljal in po svoje prikrojeval tisočere misli, ki so ga begale, dražile in ga polnile s fantastičnimi idejami. Vsakdo je govoril o življenju kakor o nečem, kar je samo njemu razodeto. To življenje pa je bilo zdrobljeno v tisoče pojmov, zaradi katerih so se ti ljudje razvneli, sovražili, prezirali, smešili, in sleherni od njih je bil preverjen, da samo on nosi tisti zdravilni talisman, ki more rešiti človeštvo. Ta je oznanjal svojega boga, in vse, kar se ni hotelo ukloniti prav temu, njegovemu bogu, je bilo zapisano smrti, oni je malikoval osebnost, amoralno, demonsko, skratka nečloveško osebnost, kakršno mu je razgreta domišljija ustvarila iz potvorjenih podob zgodovinskih junakov. Vse drugo mimo take osebnosti je bilo črno ljudstvo, ki v življenju sploh nič ne pomeni, medtem ko je vzvišena naloga prebujenega človeka, vsaj venomer občudovati in malikovati taka demonska bitja, zaradi katerih je bil ustvarjen ves svet. Tretji je razkazoval nekake podobe: križanice krogov, elips, diagonal, kvadratov, med katerimi je samevala zmaličena človeška glava, konj v zaletu, gosli brez strun — to je bila „sinteza življenja“, v „dinamični ekstazi ujet trenotek božanskega ustvarjanja“. Kdor ni ob tej križanici „doživel integralnega življenja“, je bil idiot. Sleherni iz te

družbe je bil v sebi prepričan, da je nad vse važen človek, brez katerega duhovna kultura še ne bi dosegla tako vrtoglave višine. Vse dogajanje človeštva pa je bilo brez dvoma že od pamtiveka odvisno od duhovne kulture, in samo dejstvo, da ne vodijo držav umetniki, je krivo, da se svet potaplja v kaosu.

Jerina je potrpežljivo sprejemal tako kavarniško modrost, z napetim zanimanjem opazoval izmučene obraze, na katerih so se odražali sledovi skrite blaznosti. Čedalje bolj zamišljen je odhajal od teh posebnežev in izbrancev, dokler se nekega dne sploh ni več vrnil med nje. Takrat je v njem že dozorelo spoznanje, ki ga je sprva navdalo z boleščjo neznosnega razočaranja in ga oropalo spet nove iluzije. To spoznanje pa ga je zajelo vsega in se raztegnilo na vse njegovo dosedanje vrednotenje človeške družbe, ki se mu je odkrila kakor škodljiva dediščina vzgoje in nakopičenost strupov v telesu, zavirajoča ga v lastnem razvoju. Prvo, kar je občutil ob teh samozvancih kot mučno, dà, celó kot iz zavestne samoprevare izvirajoče neskladje, je bilo njihovo ošabno preziranje vsega ostalega človeštva, hkrati pa prav nebogljena otroška odvisnost od prav tega povprečnega človeštva. In najnotrajšnji glas mu je govoril: poleg takih zanešencev, gorečnežev in obsedencev, ki si domišljajo, da usmerjajo usodo vekov in kontinentov, žive milijoni in milijoni ljudi ločeno od njih, stoletja in stoletja po neki zakonitosti, trajnejši in silnejši od volje, sanj in logike še tako bleščeče se pojavljajočih zakonodavcev in voditeljev. Vsi ti milijoni brezimnih mož in žena, od katerih ima sleherni tudi svojo voljo in svoja hrepenenja, se z neko samo ob sebi umevno skromnostjo uvrščajo v vekovit okvir človeške družbe in se podrejajo delu, ne pričakujoč vidnih odlikovanj, izjemnih časti in slovesa, vedoč, da ne bodo njihova imena nikoli polnila lista zgodovine in da ne bodo zapustili nobenih daleč vidnih sledov za seboj. Ali ne le, da jim zavest brezimnosti prav nič ne hromí volje do dela, nasprotno: vsake sebične želje po nekaki slavi bi jih bilo sram kakor nečesa neprimernege, otročjega. Njihovo edino plačilo je zavest, da delajo po vesti z naponom vseh svojih moči. Take so matere, žene kmetov, delavcev, rudarjev, neznatnih uradnikov, vse te žene, ki jim ni treba v odborih in krožkih razmišljati, kako bi koristile ljudstvu, saj so same že ljudstvo.

Jerina se je spominjal mnogih doživljajev iz svojih žalostnih romanj in čedalje bolj se mu je vsiljevala pòdoba trpeče, delovne žene, ki izžareva neko čudežno moč: tisto moč matere, ki vidi v vsakem človeku otroka. S skritim občudovanjem se je zamišljal v te tihe žene, ki so služile življenju, izpolnjujoč skrivnostni ukaz, nemo vdane kakor rast-

line, živali in zemlja . . . Poglabljal se je v svoje detinstvo in videl kakor v sanjah svojo mater, ki jo je izgubil tako zgodaj: do konca dni trpečo ženo v borbi za kruh, odmaknjeno družbi, mirno sprejemajočo vse preizkušnje in težave, češ: višja volja mi jih nalaga, jaz sem samo pokorna dekla . . . Obnavljal je podobe s svojih poti mimo kmečkih domov, mimo delavskih naselbin, mimo predmestnih selišč: vse te neznatne žene so vzdrževale in nadaljevale življenje iz roda v rod, ohranjale domove in družine in bedele nad svetim ognjem družinstva od vekomaj. In vse to so delale ne po nekem izmodrovanem spoznanju ne po učenih načelih iz knjig, marveč kar tako, ker so morale vedno tako delati. Tak ukaz nosijo v sebi samo bitja, ki so čudno zvezana z zemljo in z mesecem, z zvezdami in s solncem, nenehno porajajoč iz svojih črnih globin nova in nova življenja v vesoljstvo, od katerega se je mož že davno odtrgal. O kako samotni je mož upornik sredi svojega mehaničnega sveta, ki ga je sestavil s svojo voljo in po svojem računarskem razumu, mož, ki po njem postaja meso samo beseda. Sredi najvnetejših razgovorov in duhovičenj o poslednjih stvareh sveta, sredi veličastnih nebotičnikov — nagrobnikov omrtvujoče mehanizacije, sredi babilonskega vrveža načrtov in računov se vzbudi krik po živi naturi. Nikoli ni mogel Jerina pozabiti nekega majhnega prizora, ki ga je doživel med pismarji, zbranimi v posebni sobi gostilne zunaj mesta. Pozno v noč so sestavljali manifest „človečanske pravice“, protest „proti zatiranju duha in svobode človeka“ itd. (eden izmed tisočerih manifestov, ki ni sicer nikoli izšel in ki bi, če bi ga kedaj ugledala javnost, samo povečal grmado pisanih besed). Duhovi so bili že razburjeni in izmučeni, oči so izsevale tisto razdražljivost, ki se pojavi vsakikrat, kadar se naravna utrujenost premaguje z umetnimi dražili. Pogovori niso bili več prepričevalni, roke so trudno zvijale cigarete, natakale vinske čaše, opisovale po zraku kretnje, ki so spremljale umirajoč tok misli. Tedajci, ko je že sleherni zaželel biti sam s seboj, do sита naveličan modrovanja, je skozi odprto okno prifrftotala splašena lastovica. Vsi so oživeli, kakor bi jih zdramil električni tok.

Nekaj čudnega se je zgodilo: ti globoki ljudje, ki jim je bil poklic, neprestano modrovati in plesti miselne mreže, so se vzradovali kakor otroci. Hlastno so opazovali splašeno ptico, ki se je odbijala pod stropom od stene v steno, iz kota v kot, iščoča spet prostega zraka. To svoje otroško začudenje so izražali z-vzkliki, kakor: „Ne ugaja ji pri nas . . ., prezatohlo ji je med nami . . . Glejte, kako viharno vzletava . . . Tu imaš vtelesitev naših želja: letanje po najkrajših potih . . . To je živo, kako živo! . . . Ali je ljubka! . . . Življenje, življenje . . .“

In še in še so jo spremljali z milovalnimi klici, kakor da bi ji hoteli izraziti vso hvaležnost, ker se jih je s svojim nenadnim obiskom usmilila.

Na obrazih vseh se je zrcalila tista čistost in preprostost čustvovanja, ki prešine človeka samo ob najredkejših svetih trenotkih najhujše žalosti, najvišje radosti. Zdajci je Jerina začutil, da je on sam otrok med otroci in da je vsak od njih imel mater, po kateri so bili vsi otroci zemlje, drug drugemu podobni, in so še vedno, kadar jih neka neznana sila združi vse, ki so drugače tujci in neprijatelji. Obšlo ga je do vseh neko neizrazno čustvo ali usmiljenja ali sočutja ali ljubezni, neko čustvo, ki veže in izenačuje preko vseh pregraj in mej razuma.

S kakšno pravico, se je spraševal ob takih spoznanjih, s kakšno pravico sodim, kdo dela prav, kdo ne? Kaj pa jaz sam? Ali nisem s svojim obsojanjem slabši od najslabšega pismarja, ki se vsaj vdaja iluziji, da dela nekaj silovito važnega in je v svojem prepričanju pošten, medtem ko jaz še po njihovo nisem poskusil delati.

Iz dneva v dan, teden za tednom se je Jerina tako pogovarjal s samim seboj in se slednjič zavedel, da je bilo vse njegovo početje teh mesecev le zapoznela vzgoja samega sebe za doseg tistega, kar je večini dano brez ovinkov iskanja: vdano sprejetje poklica, ki zahteva človeka vsega zase, pričetek podrobnega dela, ob katerem se moraš za vedno odreči pustolovstvu in duhovnemu križarstvu.

*

Jerina se je našel v arhitekturi. Službo je opravljal že kar bolešno vestno, skušajoč izrabiti vsako prosto uro v to, da se je poglobljal v delu, ki se mu je posvečal goreče kakor vsak izpreobrnjenec. Stanoval je zunaj mesta v vili s prostranim vrtom.

Enomerno, brez posebnih zunanjih dogodkov so mu minevali meseci. Živel je varno, urejeno in zbrano. Samotni večerni sprehodi so mu nadomeščali družbo. Obdajala ga je velika tišina. Večer je sličil večeru, mislil bi, da se je življenje ustavilo. Pa se ni: zemlja se je nagnila že v jesen. In Jerina je začel nečesa pogrešati. Bližala se je obletnica njegovega srečanja z Leno. Hotel je v sebi zatajiti tudi ta spomin, pa ni šlo. Lenà! Saj to je bila njegova usoda. Po njej se je izoblikoval v takega, kakršen je zdaj... Nič ni hotel slišati o Petrinovini, čeprav je čutil, da mora na neki način urediti tam svoj življenjski dolg. Tam je zdaj Plevnar, je nasproti samemu sebi zagovarjal svojo po-sili-brezčutnost, tam so si pač po svoje uredili. Ko ga je nekoč Plevnar iskal, se mu ni odzval. — In vendar se ga je stiha polaščalo posebne vrste domotožje. Sanje so ga opozarjale. Sploh se je te čase njegovo čustveno življenje

godilo samo v sanjah. Čez dan jih je pozabil, ali pod noč so se mu kar vsiljevale in skušal je najti v njih zrcalo za samega sebe. Njegove sanjske podobe! Zmedene, pošastne, vročične, kakor da jih je izdivahal bolnik. Podobe zasneženih pokrajin z okroglim Plevnarjem, ki drži gramofon v premrzli roki, železniških predorov, skozi katere tulijo avtomobili, mračne izbe z Marto, ki vsa skrivljena ko stoletna starka podrsava od svetnika do svetnika, mrmrajoč nekake molitve.

Z jutrom so se čudaške podobe razblinile kakor megla, ali v duši je ostala nedoločena tegoba, ki se je čedalje bolj gostila . . .

XI

SENCE OD ONKRAJ

Neki večer, ko je Jerina prebiral knjige o modernem stavbarstvu, je ostro pozvonilo dvakrat, trikrat. Jerina je sunkoma vstal. Obiski so bili pri njem redki.

Bila je Lena.

Še tedaj, ko jo je že zagledal, ni mogel prikriti na obrazu izraza uradne stvarnosti, s katerim je odslej varoval svoj težko priborjeni mir v sebi. Saj ni mogel verjeti. Stal je pred njo ko odrevenel in ni videl roke, ki mu jo je nudila v pozdrav. Kar nekam obotavljajoče je vstopila v vežo in pomišljala, če je storila prav, da je prišla.

Samo prvi trenotek je Jerino pregrnil val omotice, pomladi in vseh tistih drobnih spominov, ki zadehte ob pogledu na ljubljeno bitje, že naslednji hip pa se je streznil. Bila je Lena in hkrati tudi ne. V svojo sobo je povedel zelo resno in stvarno mislečo gospodično Petrinovo, ki se je naglo opravičevala zaradi svojega prihoda in se celó obotavljala ostati tu še kaj dalje kakor je običajno za priložnostni obisk. Prav za prav ni bil niti priložnostni obisk.

„Tak Lena, da si le prišla“, je hitel, da bi nekoliko prikriž razočaranje nad njeno neveselostjo. „Vidiš, tu zdaj živim. Lepo, ne? Glej ta vrt s tihimi stezicami v večernem solncu . . . in gozdič tam . . . in da bi poznala to mesečino! . . . Saj pravim: majhna Petrinovina . . . Glej, tu imam pa knjige . . . O, zdaj sem zadovoljen. Spametoval sem se. Pa, saj ne poznaš mojega življenja zadnje mesece. O nekoč ti moram pripovedovati o njem. Ampak, saj me niti ne poslušáš! Lena . . . Vse okrog se oziraš . . . Ali ti je tu všeč? O, pravi čudež, da si prišla . . . prvič po tako dolgem molku . . .“

„V bolnišnici sem te že iskala . . .“

„Tako?“ ves se je zdrznil od začudenja.

„Pa si prav pred menoj odšel . . .“

„Tedaj veš vse?“

„Malo. Pa saj se bova kedaj še o vsem tem pogovorila. Nekaj drugega me je privedlo sem . . .“

„Že ko si vstopila, sem zaslutil, Lena: zaradi mene danes nisi prišla. Samo zaradi mene — ne!“ pogledal jo je mrzlo kakor v nenadnem navalu razdraženosti zato, ker je bil prevaran za vse dolgo, tiho čakanje. Zdaj se je šele prav zavedel, da je vse te mesece pogrešal samo Leno.

„Ne govori zdaj o naju, Jurij. Prišla sem k tebi kot k prijatelju . . . Glej, pri nas se je zgodilo nekaj strašnega . . .“ in odkrivala mu je vse po vrsti, kar se je dogajalo na njenem domu od onega dne, ko je stopil v hišo Plevnar. „In zdaj, zdaj ne vidim rešitve! Posestvo ni več naše!“

Jerina je odrevenel.

„Marta ga je skrivaj prepisala svojemu možu. Razumeš! Razumeš!“ je viknila vsa iz sebe. In potem je obmolnila kakor mrtva in ni spravila besede več iz sebe.

„Kako se je to zgodilo!“ je izpraševal Jerina ves zmeden.

„Vse ti povem, pozneje, pozneje, saj boš šel nocoj z menoj!“

Jerina je molčal, topo zroč predse. Potem je govoril bolj samemu sebi: „Plevnar! . . . Gospodarstvenik, strokovnjak, dà, dà, to vleče! Še Marta se je ujela . . .“

„Kakšen gospodarstvenik, kakšen strokovnjak?“ se je vznejevoljila Lena.

„Saj ne gre samo za Plevnarja. Plevnar je kriminalen tip. In če mu lahko dokažeš tak in tak greh, bo zletel. Marta se tedaj lahko loči. Ali Petrinovina kljub temu ne bo rešena. To je tisto . . .“

„Ne razumem te!“ je Lena skoraj kriknila.

„Pa me boš, kadar boš doživela, kar sem doživel jaz. Saj ne gre za Plevnarja. Marsikatero uro sem prebedel v premišljanju o tvojem domu. Gospodarstveniki, strokovnjaki — ti novodobni ljudje sploh ne morejo oživljati umirajočih starih domov, ko še novih ne morejo ustvariti. Zato ne, ker sploh ne verujejo v tak dom, kakor je Petrinovina. Petrinovino je ustvaril duh preteklosti, družinstva, domačnosti, vere, vidiš, vere predvsem. V Marti se je vera že izrodila v preteklost. Naša doba pa nima več vere. Iz Petrinovine napraviti tovarno — to se morda komu še lahko posreči, ali zbogom tedaj tihi dom starke Agate, usmiljene sestre Marte, vrtnarice Lene, in stoterih bolnic, betežnic, brezposelnih, vseh, vseh, ki so našli pri vas zatočišče. Kaj je tedaj storil Plevnar hudega? Plevnar ali kdo drugi — ne gre za imena, za duha gre, za življenjsko silo gre . . . Te pa Marta že zdavnaj ni več imela . . . Morda je sploh ni nikoli imela. Ona ne bi smela imeti posestva . . . Sicer pa“, je

čez nekaj trenutkov premolka dodal, „je morda vse to potrebno . . . vse to se je moralo zgoditi in Marta morda niti ne občuti tega propadanja tako hudo nego ti. Marta je živa vdanost v višjo voljo, z molitvijo na ustnicah bo spremljala razpad preteklosti . . .“ Zdaj šele se je ozrl v Leno. Imela je zasolzene oči. Pod njegovim naglim pogledom pa se je zbrala in osrepila. S suhim glasom je izpregovorila: „Tedaj mi ne moreš pomagati. In če bi tudi poskušal, bi samemu sebi oporekal . . .“ Vstala je in se zazrla proti oknu v večerno zarjo nad daljnim gozdom. Odnekod je lahna sapica donašala zvoke promenadnega orkestra. Jurij je stal pri stekleni omari s knjigami in od strani opazoval dekleta. Če se ji približam, mi bo dala roko v slovo, se je zbal. Ne, to se ne sme zgoditi. Tako se ne bova razšla. Zdaj, ko sem jo, žejen človeških čustev, našel, zdaj je ne smem izgubiti. Ta soba, ki mu je toliko tednov dajala pokoj in uteho po vseh blodnjah in preizkušnjah, je postala resničen dom šele zdaj, ko je vanj stopila ženska. Jerina ni bil več brezdomec, ki se zateka pod tuje krove. Lena je k njemu prišla, sama sta bila in tu je bil on gospodar.

Iz gornjega nadstropja se je razlegal radio. Neko nejasno hrepenenje je zadihalo čez ves kraj, ki se je pogrezal v čedalje mehkejšo tišino.

„Zdaj se vlega nad mesto mir. Če bi bil sam, bi šel v mestni log . . . meščani se hodijo tja zračiti . . . ali pa bi ostal doma in bi gledal skozi okno. Ugibaš: kako je temu človeku, ki stopa zamišljen spodaj mimo hiše. Gledaš na mlad par, ki ščebeta tja v en dan ko ptički v gnezdu . . ., s pogledi slediš zapuščenemu postopaču, ki ima morda že sto kilometrov poti za seboj . . . in vsi so videti nekam izpremenjeni. Mejá ni več med njimi. Zarja jih je pozlatila in dihi noči jih objemajo . . . Ah, Lena, lepo je živeti, tako lepo! Samo sebičnih misli ne sme človek gojiti . . . Ne sme, ne sme . . . Lena, glej to mojo sobo. Moj dom je. Dovolj širok zame! Toliko ljubezni sem dahnil v ta prostor. Ti si ga pa posvetila. Ah, in spet te ne bo več. Nikoli te ne bo, Lena . . .“ Zamahnil je z roko in se zagledal čez vrtove v cerkvico na hribu. Nenadoma se je okrenil, kakor da je občutil, kako neprimerno se je razčustvoval.

„Dà, že teden dni ni Plevnarja, praviš?“ se je zamislil.

„In Marta?“ je vprašal.

„Marta se je zadnjih štirinajst dni tako postarala, da komaj še spoznaš v njej prejšnjo. Kakor da je okamenela. Ne vem, kaj se godi ž njo. In vrhu tega . . . Ah, moj Bog . . .“

„Kaj vrhu tega?“

„Zdi se mi, da bo mati . . . To je tako strašno . . . misel, da bo oče njenih otrok Plevnar!“

„Lena!“ je hlastno vzkliknil, „z Marto moram govoriti! Vse bom storil, kar morem. O, Petrinovina! . . . Lena, še nocoj te pospremim domov. Zaupaj mi, saj sem še nekdanji!“ jo je skoraj proseče gledal in se pripravil za odhod.

In ko je še pospravljaval svoje stvari, se je Lena ozirala po sobi. Čudno domače se je čutila v tem prostoru, ki je vanj šele prvič stopila. Tu res nekdo živi. S svojim delom in duhom prepaja vse te predmete, ki niso samo mrtva sobna oprema, marveč bitja, ki žive s človekom. To je dom! jo je prevzelo. Ali, kakor da se je zbala, da bi utegnil on zaslutiti njene misli, je izpregovorila kljubujoče:

„Tu bi se ne mogla nikoli udomačiti. Lepo je, a širine ni. O, naši vrtovi, naši gozdi . . .“

Presenečen se je obrnil.

„O, če bi bil le hotel, pa bi lahko živel pri nas . . .“ je pristavila mrko. V glasu se je izražala trudna odpoved.

Tedajci je zabrněl zvonec v veži. Jerina, ki je odšel odpirat, se ni takoj vrnil. Nestrpna je Lena čakala v sobi, venomer pogledavajuč na uro. Do vlaka je bilo komaj še časa. Iz veže se je čul razgovor. Poleg Jerinovega še neki glas, ki se ji je zdel znan, pa se ga ni mogla domisliti. Nenadoma so se vrata odprla. Jerina je nekam razburjen stopil k Leni, jo prijel za roko in ji pošepetal: „Plevnar je zunaj! Z menoj želi govoriti. Ne vem, kaj mu je. Ves je videti zmeden.“

„Moj Bog! Plevnar!“

„To je, kot bi sanjal. Prvo srečanje ž njim po tisti noči v baru! Med takrat in to uro so že desetletja. Kaj se je zgodilo? Ves je ponižen in plah pred menoj . . . Vidim, da morava govoriti. Toda ti, Lena, tebe vendar ne sme videti tu . . .“

Lena je za trenotek pomislila: Plevnar prihaja k Jerini ponižan, plah! Iz najbolj nasprotujočih si čuvstev in ugibanj se je odločila: „Naj kar vstopi . . .“ Kar prežala je nanj.

Ker se je že zmračilo in ker je stala s hrbtom obrnjenim proti oknu, je ni takoj spoznal, medtem ko ga je ona videla vsega: še nikoli ji ni bil tako oduren. Veseljaško zanikrni agent, ki se je morda pravkar potepel iz beznice — to je bil Plevnar.

„O, motim?“ se je zdrznil, ko je zagledal neznanko, in stopil k vratom nazaj.

„Ne, ne,“ se je odzval Jerina, „nekoč bi morda res motili, danes ne. Danes smo pri meni . . . Gospodično pa tako poznate!“

„Lena!“ je kriknil Plevnar in se zamajal, kakor da je že preveč pil.

„Nama se mudi“, ga je presekal Jerina, „in zato bi rad brez dolgih ovinkov slišal vaše želje. Saj bo tudi tebe zanimalo, Lena . . .“

Lena ni črhnila besedice in se je poigravala s knjigo na mizi.

„Ampak, gospod Jerina,“ je izpregovoril Plevnar s tresočim se glasom, „to ... tako v treh ... ne vem, kaj naj to pomeni ...“

„Mislim, da mi nimate zaupati nič takega, česar bi tudi gospodična ne smela vedeti, posebno če je smela zvedeti preko vas za najin nič važni davni dogodek v baru ...“

Plevnar je molčal. Zdelo se je, da ne najde izhoda iz zadrege.

Vsi trije so se opazovali, pričakujoč drug od drugega besede. Položaj je bil mučen in smešen hkrati, tembolj, ker so se v istem prostoru tako slučajno sešli ljudje, ki so bili povezani po najbolj kruti igri usode.

S predrzno šalo utegnem marsikaj zvedeti, je pomislil Jerina in začel brez kakega uvoda pripovedovati neke čudaške sanje, ki so namigavale na Plevnarja. Čedalje bolj se je razvnel ob svojih besedah in iz oči mu je spet žarel nekdanji ogenj, medtem ko je Leno ob vsem tem prevzemal težak nemir in temne slutnje o Marti so jo zdaj še mnogo bolj plašile.

„... Mislite si to vražjo komedijo: soliden ravnatelj si nekega dne točno ob treh popoldne izmisli, da bi bilo prijetno poklicati v sejno dvorano vse nameščence in jim zapovedati, naj se zavrte v ples. To se je zgodilo nekje v Ameriki ali v Afriki ali kjerkoli. Sejno dvorano napolnijo uslužbenci bolj mrtvi kakor živi od osuplosti. Spogledujejo se, nihče se ne upa začeti prvi ... Tedaj se oglasi izza zaves velik orkester, skozi vrata se vsuje roj plesalk, ravnatelj skoči na mizo, se zavihti pod strop ...“

Plevnar se ni mogel več premagovati: „Ali, oprostite, res ne vem, kaj pomeni ta zgodba ...“

„Počakajte vendar, da povem do kraja ...“ ga je Jerina hlastno presekala, „... tisti ravnatelj je obvisel pod stropom in ni mogel več ne na zemljo ne skoz strop v ozračje — bingljal je v zraku — živa podoba kreditnega gospodarstva ... Tedaj se je domislil sluga, da bi telefonirali po zidarje, ki bi preluknjali strop, da bi ravnatelj lahko sfrčal še višje pod milo nebo, in čudo: vsem se je zdel ta domislek genialen. Poglavitno pri tej zadevi je namreč to, da se ni prav nihče od teh vestnih nameščencev spomnil, da bi bilo edino pametno, privleči letajočega ravnatelja nazaj na zemljo, na trda tla ...“

„To se po navadi nikoli ne zgodi“, je Plevnar Jerino nenadno prekinil.

Jerina je povetil roke, s katerimi je doslej živahno kretal, in težak mrak je bil v njegovih besedah: „Povejte, gospod Plevnar, ali se me res bojite? Pred Leno vas je navdajal strah.“

„Zdaj se ne bojim nikogar več“, je odvrnil Plevnar. Potem pa se je ozrl v Leno: „Čestitam ti, Lena. Ti pa čestitaj meni. Močna sva hotela biti in sva vsak po svoje zmagovala in sva oba dobila ali pa izgubila . . .“ Še preden mu je utegnila Lena, ki jo je ves ta prizor živčno utrudil, odgovoriti, je Plevnar že vstal in z nenavadno resnim obrazom (Lena in Jurij sta čutila, kako mu glas drhti) dejal: „Moj čas je prišel. Želel sem se z gospodom Jerino drugače pogovoriti, ali zdaj, ko vidim tu tudi gospodično Petrinovo, mi je naloga olajšana in odhod me ne nadvaja s skrbjo . . .“ Za hip se je obotavljal, hotel je dati obema roko, ali ko ju je videl kar hroma od začudenja, se je naglo obrnil in odšel.

„Mračne slutnje imam. Moj Bog, vsega tega ne razumem,“ je vzkliknila Lena, „meni je tako tesno . . .“ Nevede se je oklenila Jurija.

„Saj sva skupaj, Lena!“

Bil je že prepozno za na vlak. Ker je Lena vztrajala, da mora biti še nocoj doma, sta šla iskat avto in se odpeljala na Petrinovo.

(Konec prihodnjič.)

SODOBNI PROBLEMI

POGLEDI NA NAŠE KULTURNO ŽIVLJENJE

Današnji svet je zadela težka materielna kriza. Milijoni brezposelnih naraščajo v nedogled; trgovina, obrt in industrija propadajo vedno bolj in bolj. Vse države ljubosumno zapirajo meje tujemu blagu in iščejo rešitve v samopreskrbi — avtarkiji. Toda materielni propad je vedno hujši in vse globokomne analize in teorije gospodarstvenikov ne najdejo pravega, res trajnega izhoda v boljše bodočnost. Z materielno krizo, ki se izraža predvsem v gospodarstvu, pa je v tesni zvezi tudi socialna kriza. Problem, dati slehernemu človeku primerno delo, ki bi mu zagotovilo materielni obstoj in najnujnejše, kar potrebuje za golo življenje, ni bil še nikdar tako pereč kakor danes. Poskusili so že v vsem; uvedli so podpore za brezposelne in razne nabiralne akcije, organizirali velika javna dela ter prisilne in prostovoljne delovne stotnije, omejili zaposlitev žensk v javnih službah, skušali urediti družbo na stanovski osnovi in celó podrediti vse gospodarsko in politično življenje v državi izbranim posameznikom — toda vse je zaman. Kriza divja dalje in vsak dan je več žrtev, vsak dan je pogled v bodočnost brezupnejši. Kajti pozabili so na glavno: da ni sedanja kriza samo materielna, temveč predvsem duševna in idejna. Krivo ni blago, ki leži natrpano po skladiščih brez kupcev in odjemnikov, kriv ni stroj, ki je olajšal človeku delo in izpopolnil izdelke do neslutene popolnosti, kriv je človek. Človek, ki je gospodar vsemu temu blagu, vsem tem strojem. Izrabil je sodobno tehniko do kraja, toda izrabil jo je samo za nekatere posameznike, ne pa za družbo, za celoto. Grabil je toliko časa, dokler se ni začel

dušiti v lastnem bogastvu. Zato ni problem, kako rešiti svet in človeka iz te krize v iskanju novih tržišč, v najdbi novih prodajnih in kupnih možnosti, temveč pri temeljni preusmeritvi duha, ki se mora izviti iz sedanjega egostičnega individualizma in se usmeriti v socialni kolektivizem.

*

Ali je kaj čudnega, če je splošna duhovna kriza sedanjosti zakrivila tudi padeč vsega kulturnega snovanja? V današnjem kulturnem delu ni več pravega poleta; mesto dinamične razgibanosti je zavladovalo statično mrtvilo, kvaliteto pa je prerasla kvantiteta.

Vse to se predvsem odraža v miselnosti današnjega človeka, ki je moral skoraj popolnoma podrediti svoje duhovne potrebe materielnim. Koliko več imamo danes časnikov, revij, knjig, raznih razstav, gledaliških predstav in kulturnih zavodov, kakor smo jih imeli pred svetovno vojno. Toda, kaj je pomenila predvojnemu človeku vsaka kulturna prireditev, vsaka nova knjiga ali celó nova številka književnega časopisa — in kaj mu pomenja danes! Nekdaj ga je razgibala do dna, mu vzbudila navdušeno pritrjevanje ali ogorčen odpor, danes ga pušča docela hladnega. Ali se nam ne zdi, kakor bi bilo v pravljici, da so se nekoč vozili na slovensko slikarsko razstavo celó s posebnim vlakom, ko so danes razstave obupno prazne in ne privabi gledalcev niti brezplačen vstop?

Vsega tega ne more biti kriva samo materielna kriza, pomanjkanje najpotrebnejših sredstev za življenje, to je tudi kriza duha, moralna kriza današnjega človeka. Toda ta propad ni zajel samo sprejemalca kulture, temveč tudi njenega tvorca. Današnji kulturni tvorec je navadno vse predaleč odmaknjen socialnim, gospodarskim, političnim problemom časa, ali pa jih celó motri z nekega ozkosrčnega, omejenega gledišča, češ, kaj pa ima vse to opraviti s kulturnim delom. Namestu, da bi se v razne probleme poglobil, skušal doumeti sedanji čas v vsem njegovem dogajanju in snovanju in namestu, da bi analiziral razne izredno pereče pojave, pokazal na napake, pa tudi na pot k izboljšanju, se navadno izgublja v učeni gostobesednosti, da ga nihče ne razume, ali pa se celó prilagaja zaradi trenutnega priznanja in iz koristolovstva splošni miselnosti in okusu. Le redki posamezniki se še vztrajno upirajo splošnemu poplitvičenju, ki se izraža tako v vsebini kakor v snovi in idejnosti.

Le bežen pogled na prva leta po vojni nas uveri, kako je nazadovalo vse kulturno snovanje in kako je zamrlo zanimanje za kulturne probleme celó med kulturnimi tvorci.

Takratna mladina je bila vsa v navdušenem ognju. Prirejala je razstavo za razstavo, literarne večere z diskusijami, poskusne gledališke večere in skoraj ni bilo izložbenega okna, iz katerega ne bi vabil lepak na predavanje ali umetniški večer, ali v katerem ne bi bilo slike mladega revolucionarnega slikarja. V revijah in časnikih pa so bili vroče borbe za razne umetniške in svetovne nazore. Vsi se še spominjamo, koliko debat je povzročil takrat vsak nov pojav v umetnosti, dà, celó vsaka pesem ali kritika v reviji. Sedeli smo do zadnje minute v kavarnah, preresetavali vse do kraja, se strastno zavzemali za vsako novost ali pa jo še bolj ogorčeno odklanjali. In ko smo morali iz zakajene kavarne v mrzlo jesensko ali zimsko noč, smo se kar nehote še sprehajali po ulicah in drevoredih, kjer smo nadaljevali svoje pogovore do zgodnjih jutrnjih ur. Vse to dan za dnem.

Da, to je bilo življenje, zagon, upor proti staremu, iskanje novih poti za dosego ciljev, v katere smo vsi verovali z vsem srcem, z vso dušo.

In danes?

Nič več literarnih, gledaliških in debatnih večerov, nič več razstav mladih, nič več strastnih debat po kavarnah. Izide nova knjiga, komaj jo pogledamo: „No da, toda s tem ne bo odrešil sveta“, pa je odpravljena in pozabljena. Danes nas le še zanima, koliko kdo plača in kdo plača bolje. Nekdaj smo zaničevali vsakogar, ki je bil v stalni službi, češ da se je zaslužnil gospodarju, danes pa je cilj večine stalna služba, pa čeprav za ceno prepričanja. Takrat ni bila nobena beseda dovolj ostra, nobena misel dovolj predrzna, noben cilj nedosegljiv, danes pa komaj še plaho jecljamo v strahu, da si ne pokvarimo „kariere“.

Ali je potem čudno, da se za delo našega kulturnega tvorca občinstvo več ne zanima? Vsak dan nas tlači življenje bolj in bolj, razne namišljene in samozvane avtoritete so si prilastile vso oblast ter duhovno in materielno zaslužnjile današnjega človeka, a kulturni delavec molči ali pa jim na skrivaj še služi s svojim delom. Ljudstvo pa čaka zaman odrešilne besede in odločnega dejanja.

Vse premalo je v nas zavesti odgovornosti, odgovornosti, ki jo ima sleherni kulturni tvorec do lastnega naroda, kateremu mora kazati napake v sedanosti in pot v bodočnost. To pa je možno le v borbi in v delu, ki gleda na današnje življenje v celoti, to je v njegovih kulturnih, gospodarskih, socialnih in političnih osnovah. Ta borba pa ne sme biti osebna, temveč stvarna, ideološko utemeljena, širokopotezna, ne pa malenkostna.

Za vse to pa je potrebno dobro poznavanje domačih problemov. Pazljivo moramo sicer slediti snovanju drugih narodov in noben sodobni problem v svetu nam ne sme ostati neznan. Toda nikdar ne smemo pozabiti na posebnost naših domačih problemov, izvirajočih iz posebnih pogojev našega razvoja v zgodovini in našega posebnega sedanjega stanja. Zavedati se moramo, da jih ne bomo rešili s slepim, mehaničnim posnemanjem tujih vzorov, temveč da jih bomo morali vedno prilagoditi slovenskim razmeram in potrebam primerno. Danes pa, žal, prav v tem ne kažemo nikake samostojnosti. Popolnoma nekritično ali pa celó docela mehanično prevzemamo gesla in metode tujih duhovnih gibanj od skrajne desnice do skrajne leve. Zato pa je tudi vse naše početje jalovo, kajti resnična preroditev je možna le iz nas samih, iz našega slovenskega človeka, iz naše zemlje.

Usodna napaka sedanjega kulturnega snovanja pri nas pa je tudi oni véliki dvom, ki se vedno bolj polašča vseh. Pri vsakem delu pa je treba vere v samega sebe in v delo, ki ga vršimo. Ta vera pa mora biti tako močna, da z njo prepojimo tudi druge, jim vlijemo nov pogum in svežo voljo, ki zbudi človeka iz mrtvila, ga razgiba v vsej njegovi notranjosti in stori aktivnega. Premagati moramo pasivnost, ki je najhujša ovira vsakega razvoja. Treba je zopet vzbuditi pri občinstvu zanimanje za kulturo z obravnavanjem aktualnih duhovnih problemov, do katerih moramo zavzeti jasno in odločno stališče. Beg pred resničnostjo, ki zajema vedno širše plasti, je treba odločno zajezi, kajti rešitev iz sedanje krize je mogoča le v borbi sredi resničnega življenja. Ne zapirajmo se pred dnevnimi vprašanji s prezirom ali oholim omalovaževanjem, temveč skušajmo najti v vsakem, navidezno še tako malenkostnem pojavu pravi, talni

vzrok. Zavedajmo se povezanosti vseh življenjskih pojavov, ki jih moramo doumeti v njihovem bistvu, če hočemo doseči resnično izboljšanje.

Zlasti pa ne smemo pozabiti na mladino, ki je bila in bo vedno najodličnejši razvojni faktor. Res je sicer, da današnja mladina ne presedi toliko ob knjigah, kakor je nekdanja, da nima pravega smisla za intimne lepote umetnosti in da jo vse bolj zanimajo čuda sodobne tehnike kakor pa snovanje mislecev in umetnikov. Toda ona se razvija sredi življenja samega, njen svetovni nazor niso izoblikovane knjige, temveč življenje. Zato gleda na življenje brez sentimentalnosti, v vsej njegovi resničnosti, brezobzirno odklanjajoč vse, kar je slabega, gnilega in polovičarskega. Sodobna mladina zahteva temeljne izpremembe v vsem našem kulturnem, gospodarskem in političnem življenju. In to je danes tudi edina možna rešitev.

Toda sedanja mladina se more izživljati zaradi današnjih posebnih razmer samo v omejenem krogu ali celó le podtalno. Naša dolžnost je, da ji omogočimo javno delo. Zato bi jo morale tako revije kakor tudi razne kulturne ustanove in organizacije pritegniti k aktivnemu sotrudištvu. S tem bi izpolnile svojo dolžnost do doraščajočega rodu, obenem pa tudi prilile same sebi novo življenje.

*

V koliko je bilo kulturno delo po svetovni vojni na Slovenskem pozitivno in kakšne so bile njegove napake, pa bomo videli iz splošnega pregleda našega časnikarskega, revijalnega in književnega dela, ki zahteva temeljito preorientacijo v vsem našem kulturnem življenju, ki pa jo mora in more izveste le sodobna mladina.

(Konec prihodnjič.) — *Vinko Košak.*

KNJIŽEVNA POROČILA

LJUDSKE KNJIGE. — JANEZ SAMOJEV: ZLATO TELE IN DRUGE ZGODBE. Cankarjeva družba v Ljubljani. 1934.

Slovenska socialistična proletarska književnost se kljub „Cankarjevi družbi“, kulturno-literarni reviji „Svoboda“ in drugemu tisku ne more prav razviti, dasi ima v svetovni literaturi odlične literarne vzornike, kakor so na primer: Gorkij, Upton Sinclair, Barbusse, Toller, Nexö, Panait Istrati itd.

Mnogo bo gotovo temu krivo dejstvo, da v slovenski proletarski književnosti ni izrazitih literarnih talentov, niti prave literarne kritike, ki bi brezobzirno in ne glede na strankarsko in svetovnonazorsko pripadnost pisateljev ocenjevala dela, katera so predvsem namenjena delavskim množicam. Druga ovira razvoja pa je dejstvo, da ima pri nas še danes večina docela napačno predstavo o proletarski književnosti. Načelo, da mora proletarski pisatelj zajemati snov samo iz življenja delavcev in industrijskih obratov, da je vsak proletarec bel, vsak buržuj-kapitalist pa črn, je prav tako neživljenjsko in zato neresnično, kakor so bile nekdanj moralizujoče zgodbe o hudobnem Janezku in pridnem Mihcu, ki so se morala seveda vršiti vse med „našim dobrim katoliškim ljudstvom“. Še več pa škoduje umetniški vrednosti teh del strankarsko-politična tendenca, ki ni z notranjim bistvom dela v nobeni zvezi, temveč samo umetno prilepljena.

S to zavrtnitvijo tendence pa seveda še nikakor ni rečeno, da zagovarjam l'art pour l'art-izem, ki je prav tako neživljenjski kakor nasilno vrinjena ten-

denca. Vsaka umetnina ne sme namreč le nekaj prikazovati ali popisovati v formalno dovršeni obliki, temveč tudi izražati neko določeno idejo, ki pa mora biti utemeljena v bistvu umetnine same, da je res prepričevalna in resnična. *Ideja mora torej izvirati iz dela samega, ne sme pa biti vanj nasilno vnesena.* In prav tega se večina naših proletarskih pisateljev, žal, ne zaveda. Z veseljem pa opažamo, da so se v zadnjih letih vendarle že pojavili vsaj ponekod znaki, ki obljublajo boljše bodočnost. To nam pričajo nekateri prispevki v „Književnosti“ ter lirika Toneta Seliškarja in Mileta Klopčiča. Toda ti pisatelji se razvijajo izven kroga, ki smo ga omenili v začetku.

*

Sedemnajst socialnih črtic in tri parabole je zbral v tej knjižici pisatelj Janez Samojlov, ki se je skrtil za psevdonim, ki ga pa razrešuje pisateljeva slika. Snov za črtice je vzel iz vsakdanjega življenja delavcev in njihovih družin. Brezposelnost, životarenje po barakah, beračenje otrok mu dajejo dovolj prilike, da prikaže težave in krivice v današnjem svetu. Vse te zgodbe preveva toplo in resnično, dasi večkrat precej naivno socialno občutje, ki ne izvira toliko iz prepričanja kakor iz dobrega, s trpečim človekom sočuvstvujočega srca. Manj literarnega značaja so črtice „Zlato tele“, „Prisvojeni travnik“ in „Poročilo o ustanovitvi društva ptic“, kjer je pisatelj v parabolni obliki pokazal krivičnost sedanjega družbenega reda in pravilno poudaril, da niso temu krivi le vladajoči sloji, temveč tudi nezavednost proletariata samega.

Samojlov pripoveduje gladko, tudi jezik ima še precej dober, dasi premalo plastičen, pa tudi metafore se mu večkrat ponesrečijo, prav tako ne zna združiti vseh momentov v umetniško celoto. Temu pa je največ krivo njegovo aprioristično gledanje na življenje, ki mu zamegljuje pogled. Vse preveč sili v ospredje v nekakem pridigarskem tonu tendenca. Najbolj motijo razne naivnosti, kakor da sta kožuh in krzno buržujstva, da so vsi kaznovani prav za prav po nedolžnem, da je vsem prestopkom kriva družba s svojo razredno justico itd. Kakor bi res ne bilo individualne krivde! Priznavam, da je v mnogočem kriva sedanja družba; toda naj bo družba urejena kakorkoli, vedno bodo ostali ljudje individui vsak s svojimi posebnostmi in vedno bodo imeli svoje individualne zasluge pa tudi individualne krivde. (Mimogrede naj omenim, da je načelo o individualni enakosti in izenačenju tudi v smislu marksizma popolnoma napačno. Stalin ga je celo imenoval na zadnjem kongresu stranke malomeščansko in ga odločno obsodil.)

Kljub vsem tem napakam pa so Samojlove črtice pozitiven, dasi skromen donos k slovenski proletarski književnosti.

MARIJA KMETOVA: MOJA POTA. Tisk in založba Misijonske tiskarne. Domžale. Groblje 1933.

Knjiga „Moja pota“ ni ljudska povest v običajnem smislu te besede. Toda kot izpoved vse življenje blodečega in trpečega človeka, ki najde naposled odredištev v naročju katoliške cerkve in v bogu, kamor hoče pokazati tudi pot vsem drugim, je vendarle namenjena predvsem preprostemu človeku in jo lahko imenujemo ljudsko knjigo.

V njej je znana pisateljica Marija Kmetova, ki je nekdaj sodelovala s svojimi črticami pri raznih listih in revijah, kakor „Slovenskem narodu“, „Slovanu“, „Ljubljanskem Zvonu“, „Slovenski ženi“, popisala svojo bridko in

težavno življenjsko pot ter obenem hotela pokazati tudi svoj notranji razvoj. Od strani do strani se nam vedno bolj odkrivajo težave revnega, toda nadarjenega otroka, ki se z največjim naporom in s pomočjo toliko hvalisane, a za reveže tako težke in ponižujoče javne dobrodelnosti pribori do skromnega kruha učiteljice na Ciril-Methodovi šoli v Trstu. Literarnega in kulturnega zgodovinarja bo predvsem zanimal popis njenih literarnih pobud, zlasti pa vpliv Ivana Cankarja, čigar knjiga „Volja in moč“ je prav globoko zarezala v pisateljico duševnost. In prav v problemu volje in moči je tudi odgovor na njeno konvertitstvo, če označimo s konvertitstvom njeno vrnitev v Cerkev. Kajti vsi pisateljični naperi, najti pravi smisel življenja in cilj njenega dela, se ji vedno izjalovijo. Zato tudi še po pubertetni dobi tolikokrat išče brezupne rešitve v mislih in samomor. In ko naposled spozna po tolikem razočaranju svojo nemoč, je strta tudi njena volja; zato se skešano vrne v naročje vere otroških let. V spoznanju, ki ga je pisateljica izrazila na str. 52. takole: „Da bi bila tedaj pogledala v katekizem, bi bila našla odgovor na vse to iskanje in tavanje“ je obsežena vsa tragika njenega življenja.

Toda kljub temu, da je pisateljica hotela biti kolikor mogoče odkritosrčna, vendar ni njen notranji razvoj dovolj jasno označen. Zlasti pogrešamo vsaj skromen popis njenega erotičnega življenja v pubertetni dobi pa tudi pozneje, ki bi mogel v marsičem pojasniti njen duševni razvoj in končni prelom.

Knjiga, v kateri nas moti pisateljico aprioristično gledanje, izvirajoče iz njenega sedanjega nazora, je važen donesek k spoznavanju človeške duše, njenih dvigov in padcev ter razkola med voljo in močjo. Njena tendenca pa nas nikakor ne prepriča.

IVAN BUČER: ČEZ STENO. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1934.

Povest je v nečem edinstven primer v slovenski književnosti. Vsa zgodba se namreč skoraj izključno dogaja v planinah. Toda večni popisi plezanja bralca le prekmalu utrudijo, zlasti ker pisatelj ne najde pravega izraza za naravne lepote.

V to divje lepo naravo je pisatelj vpletel zgodbo o dveh bratih Janezu in Pavletu Košaku, ki oba ljubita isto dekle Dubrovčanko Dano. Dasi je zgodba nenavadna in težko verjetna, bi mogla vendar nuditi spretnejšemu pisatelju, zlasti pa dobremu psihologu obilo možnosti za poživitev celotnega dogajanja. Toda niti Pavle niti Janez niti Dana niso dovolj jasno orisani; njihovo medsebojno razmerje je vse preveč nejasno, umetno narejeno, tako da bralec nehote občuti neživljenjskost zgodbe. Pa tudi razmerje sil je slabo, kajti Pavel ostane vse do konca povesti popolnoma pasiven. Sploh je njegov razvoj tako medel, da si ga le težko predstavljamo.

Sicer pa moramo pisatelju priznati lep in bogat jezik, ki se odlikuje zlasti po krepkih ljudskih izrazih ter planinskih označbah. Tudi popisi nekaterih manjših dogodkov kažejo, da je v pisatelju vendarle več zmožnosti, kakor jih kaže ta knjiga. Zato mislim, da mu bo mogoče, če se bo učil ob lastnih napakah in dobri ljudski knjigi, napisati še dobro ljudsko povest.

JOSIP KORBAN: MRTVI MENIH. Zgodba gornjegrajskega hribovja. Založil Franc Leskovšek. Celje 1933.

Skromna zbirka črtic iz gornjegrajskega hribovja, deloma zajetih iz mladostnih spominov, deloma posnetih po ljudskih zgodbah; katerim pa ni znal

dati pisatelj z izjemo „Cigančka Marka“ prave literarne podobe. Opisovanje je po večini šolsko, humor skromen, pa še ta precej grob in samo beseden. Jezik je slab, pomešan z nepotrebnimi vulgarnimi izrazi, kakor: šmirelpapir (str. 95.), špeh (str. 99.), fentat (str. 101.). Razen tega si ni pisatelj na jasnem s slovnico, kjer mu delajo težavo zlasti ločila. (Dalje prihodnjič.) — *Vinko Košak*.

IVAN VRHOVNIK: TRNOVSKA ŽUPNIJA V LJUBLJANI. V piščevi založbi, Ljubljana, 1933. Strani 447, 62 slik in zemljevid. — Prav zadnji čas, ko že ginejo poslednji ostanki kmetijskega značaja trnovske fare in se tudi ta okraj, ki je še najdlje ohranil svojo vaško podobo, z vsakim dnem hitreje pretvarja v neosebno šablonsko predmestje, je neutrudni zgodovinar ljubljanskega mesta in vredni Vrhovčev naslednik, upokojeni trnovski župnik Ivan Vrhovnik, izdal to knjigo. To delo ni le plod vestnega in pridnega brskanja po arhivih in zbirka suhoparnih izvlečkov iz starih pisanih in tiskanih poročil, temveč toplo iz življenja zajeta podoba tega zanimivega ljubljanskega okraja. Saj ni le površen oris trnovske župnije, marveč njena prav enciklopedija, kjer najdeš podatke o vsem, kar se le količkaj dotika Trnovskega in Trnovčanov. Vsaka fara na Slovenskem — vsaj pa vse ljubljanske — bi morala biti tako skrbno in do zadnje podrobnosti popisana in obdelana. Kdor bo kedaj pisal veliko ljubljansko zgodovino, se ti Vrhovnikovi, z ljubeznijo napisani knjigi ne bo mogel ogniti.

Knjiga se bere kot napeta povest, saj je v neštevilnih podrobnostih toliko zametkov, zgodb in romanov, kakršne plete le življenje samo. Nagromadeno je toliko gradiva, ki deloma čaka še oblikovalca, pa naj bodo to zgodovinski podatki ali nazorni opisi današnjega gospodarskega življenja, značaja prebivalcev in ljudskih običajev, ali pa kronika nezgod in vojnih stisk. Iz vsega je videti, da je knjiga napisana iz živih virov in po večini iz prve roke, da ni suho premlevanje že znanih izsledkov in da pisec snov do zadnjih odtentkov pozna in da črpa iz polnega in lastnega izkustva. V teku desetletij se je kot trnovski župnik mogel okoristiti z že redkimi živimi pričami minilih časov. Zanamcem bodo poglavja, ki popisujejo lego, lastnike in usodo vseh poslopij in njihovih prebivalcev še posebno dragocena. Škoda le, da pisatelj ni rado-darnejši z lastnimi osebnimi sodbami in poročili. Zlasti za leta vojne bi si želel podrobnejšo lokalno kritiko.

Pregledno in res plastično geografsko, zgodovinsko in geološko razpravo (na 24 straneh) je napisal knjigi kot uvod dr. Jože Rus, ki je na kratko, pa izčrpno orisal postanek Barja in podal tudi kratek pregled ondotnega rastlinstva in živalstva. Ta razprava prav ugodno dopolnjuje Vrhovnikovo delo.

Knjiga je dragocena obogatitev naše razmeroma revne kulturne zgodovine, saj je — sicer le majhen in ozek izrez — vendarle popolna in celotna podoba slovenskega kulturnega razvoja. Za naše razmere je delo precej bogato ilustrirano, mislim pa, da bi po svoji notranji vrednosti zaslužilo več, večjih in jasnejših slik, ker bodo marsikatere izmed njih ostale morda edine priče kasnejšim rodovom. Zaradi večje jasnosti bi bil potreben natančen zemljevid vsaj gosto naseljenega dela ozemlja. — Zunanost knjige je enostavno, pa okusno uredil Trnovčan prof. Jože Plečnik.

Ljubljanska občina izdaja že nekaj časa svojo revijo „Kroniko“. Ob ti Vrhovnikovi knjigi, njegovem najobsežnejšem objavljenem spisu, ki je izšla

v avtorjevi lastni založbi, se moramo vprašati, če sta trud in denar za „Kroniko“ smotrno in najbolj koristno uporabljena. Mislim, da bi bila prej dolžnost mesta Ljubljane, da izdaja knjige, kakršna je Trnovska župnija — če jih že izdaja. Marljivi pisec ima menda že pripravljen za tisk sličen opis šentpeterske župnije, svoje rojstne fare. Bilo bi prav, če bi mu ljubljanska občina omogočila, da knjiga kar najprej zagleda beli dan, in to res dostojno opremljena in ilustrirana. Knjige, kakršno je to Vrhovnikovo, s toplino in pravim domoljubjem pisano delo, so najboljša praktična šola domovinske ljubezni brez fraz in puhle patriotske omladnosti. Ne bi bilo napak, če bi v tem omahujočem času ljubljanska mestna gosposka delila vsako leto najboljšim šolarjem kot premije take knjige, da bi s tem svojim bodočim občanom že v mladih letih vcepila zanimanje za usodo rodnega mesta in zbujala v njih spoštovanje do del prednikov. Iz tega se pa rodi pravo domoljubje.

K. Dobida.

GLOSE

PREŠERNOVA „PRVA LJUBEZEN“: Namignil sem (LZ 1934), da ni posebno težko dokazati, kako se motijo tisti, ki trdijo, da mora ta elegija iz 1831 veljati Primčevi Juliji in nobeni drugi Eve hčeri.

O pesnitvi, ki je šla 26. decembra 1831 z gradivom za 3. bukvice Čbelice v cenzuro brez posebnega naslova in pod geslom iz Properca, a šele 1846 v Poezijah dobila naslov „Prva ljubezen“, je menil že Levstik 1863, da pesnik „v njej govori o Juliji“ (ZD V, 286). Korš je pisal sicer 1901, da se pesem po času — stavljal jo je v 1832 — ne nanaša na Julijo (LVI), toda nekaj let pozneje so se v zvezi z ugotovitvijo, da pripada pesem drugi polovici 1831, pojavile čudne trditve, kakor: da naslov eligijin „ti sam napoveduje — neki dogodek nov, naglasuje ti neki kontrast s poprejšnjo dotedanjo dobo“ (dr. Žigon, ČZN 1906, 157); da „velja brez dvojbe že — Juliji“ (tam 156); „da je tisto leto, ko je pesem nastala (torej 1831), v poetovi duši bila — prva ljubezen, namreč ne prva sploh (imel je poet vsaj graško nemškuto poprej!), a pač pa prva — do Julije“ (tam 165); da „o ‚Prvi ljubezni‘ vemo, da je nastala prav v začetku Julijine dobe“ (tam 182); da „leta 1831, znabiti da res okoli opevane velike noči, vsekakor pa ne prej ko leta 1831 in tudi ne pozneje, mu vstane v potrti duši nenadoma nov up — na okó, iz daljave v daljavo: ob srečanju se šestnajstletnim otrokom, Julijo“ (dr. Žigon, Francé Prešeren XLIX; slično kakor Žigon 1906 tudi: Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I, 88, 89; Puntar: Čas XIII, 172, „Dante“ 1921, 112, 118, 120).

Moj prvi dokaz proti pravilnosti teh izvajanj je v podatkih Prve ljubezni o začetku te ljubezni: „Že miru srčnemu nevarne léta, mladosti léta so slovo jemale“. Ali niso sorodne besede že v prvih Prešernovih stancah, v elegiji Slovo od mladosti? Tam, torej 1829 je pesnik tožil: „Mladosti leta kmalo ste minule!“ Ko se je bližal izpolnjenemu 29. letu, to je 3. decembru 1829, je torej že sodil, da so mu „mladosti leta *minula*“! V zvezi s Slovesom od mladosti bi prišli z doslovno razlago stavka o „mladosti letih, ki so slovo *jemale*“ v leto 1828 ali 1829. Če pritegnemo sem še leto 1830, smo Slovo od mladosti iz 1829, v katerem so „mladosti leta“ že „minule“, že nekoliko desavuirali... A kdo bo zagovarjal domnevo, da bi se bil zaljubil Prešeren v Julijo že 1829. ali 1830. leta, torej 4 ali 3 leta pred zasnutkom Sonetnega venca?!

Moj drugi dokaz proti pravilnosti Žigonovih izvajanj o adresatki Prve ljubezni je v omenitvi prejšnjih pesmi o nesrečni ljubezni. Takole popisuje pesnik v Prvi ljubezni svojo „neusmiljeno devico“: „Ne omeče je lica obledene, ne pesem žalostnih glasovi mili, in ne oči od spanja zapuščene.“ „Pesem žalostnih glasovi mili“?! Kateri „žalostni glasovi“?! Niti prešernoslovec, ki se je doslej za prisojanje Prešernovih pesmi Primčevi Juliji največ potil, ji jih izmed pesmi, ki so nastale pred Prvo ljubeznijo ali istodobno ž njo, ni prisodil več kakor samega samcatega Dohtarja. A Dohtar vendar ne vznemirja z „žalostnimi glasovi“, ampak pomežikuje v radostnem pričakovanju. Pač pa je mnogo „žalostnih glasov milih“ v tistih petih Prešernovih sonetih, glede katerih smo vsi mnenja, da ne veljajo Juliji, ampak neki drugi deklici: „Očetov naših“ govori o „neusmiljeni devici“ in svoje „ljubezni nesreči“; „Vrh sonca“ pripoveduje, da je pesnik „pričo nje... slep za vse device“; „Tak kakor“ naglašča, da le pod svitom njenih oči „nebo se koj zvedri krog moje barke“; sonet „Kupido“ psuje boga ljubezni in njegovo lepo starko-Venero, ker mu nista še naklonila nobene ljubezni.

A če govori Prva ljubezen o isti „neusmiljeni devici“ kakor Ljubeznjeni sonetje, potem more prav tako malo veljati Juliji kakor sonetje iz 1830!

Prva ljubezen torej ni začetek nove ljubezni, ampak obračun s staro ljubeznijo, ki ji veljajo že Ljubeznjeni sonetje iz 1830. Bilo bi povsem proti Prešernovemu slogu, če bi govoril v pesmih o začetku nove ljubezni takoj, čim jo je začutil: to dela po dobršem času muk, dasi vedno v dobi, ko plamen še gori in je bolečina še občutna!

Nobene nujnosti torej ni, da bi zaradi Prve ljubezni zavrgli naravno razlago soneta „Je od veselja časa“! Pač pa je med elegijo in sonetom več sličnega: tam približno datiranje ljubezni do neusmiljene ljubljanske device, tu točno datiranje naslednje ljubezni; tam obračunavanje za nesrečno ljubeznijo, ki je že dlje časa trajala in dozorila tudi več pesmi, tu isto; tam poziv na Petrarkov sonet „Era 'l giorno“, tu brez poziva slično datiranje kakor v istem Petrarkovem sonetu. A v intenziteti čuvstva je med obema pesnitvama precejšnja razlika. V Prvi ljubezni nas preseneča isti konvencionalni trubadurski aparat kakor v 3. gazeli in v Strunah: „lica obledene“, „oči od spanja zapuščene“, „solze“, življenje brez „veselja“ in „miru“, „obup“, „pesem žalostnih glasovi mili“, medtem ko je sonet moško ugotavljajoč. Prvo ljubezen more pesnik zaključiti z opominom, ki je skoraj humorističen, sonet se konča z golim priznanjem nemoči proti demonu ljubezni. Vse to je razložljivo, če gre za dve različni ženski, izmed katerih je druga vzbudila v Prešernu močnejše čuvstvo od prve.

Naslov „Prva ljubezen“ iz 1846 nima z resničnim pesnikovim doživljanjem nič opraviti, ker dekletu, ki mu eligija „velja“, ni bilo niti časovno prva niti najsilnejša Prešernova ljubezen.

Fr. Kidrič.

GLOSA BREZ OPOMB ali kratka zgodovina sodobne slovenske literature, kakor jo je podal katoliški poet Jože Pogačnik: „Vse to je bilo v času, ko je veljala literatura za najvišje na svetu, ko se dijaštva še ni oklenil sport in samo sport, v času ko je slovenski ekspresionizem doživljal *majsko pomlad* (!) — saj je cvetel tudi iz Meškovih tal — ko se je Podbevšek izobnal, Pregelj lezel (!) v višine, Lovrenčič postavljajl pesmi kakor *težke kvadre* (!), ko je Jože Piber vodil dijaško društvo Razor in *postajal* (!) poet, Tone Vodnik začenjal s pre-

sunljivimi (!) verzi („Spomladi kakor v daljavi je vse — pesem piščali“, „Kako me gane violine plač“) in je Aljoša Tomazin *pel o nageljnih* (!), bogoslovec hribovec Okorn pa o *sv. Tarziciju* . . . (!) In Meškov od vsega početka opiljeni, mehki jezik je vplival na tedanji rod z nič manjšo silo kakor videc Ivan Canker, ki smo ga prav leta osemnajstega spremili v grob in so mu prvi domači *zrakoplovi metali venec na krsto* (!).“ (Mladika, 1934, str. 418/419.)

OBZORNİK

Firdûsijeva tisočletnica. Z velikimi svečanostmi so Perzijci slavili v začetku novembra tisočletnico rojstva svojega najpomembnejšega pesnika, ki so jo združili s kongresom iranskih učenjakov. Udeležili so se je tudi številni orientalisti iz drugih držav.

Abu 'l Kâssim Mannsûr Firdûsi je živel v slavni dobi svoje perzijske domovine. Tedaj, proti koncu desetega stoletja, se je začela narodna zavest Perzijcev, ki so jih Arabci zatirali, počasi prebujati v političnem in literarnem preporodu. Ta preporod jim je prinesel dvoje: narodno dinastijo, ki ni bila odvisna od bagdadskih kalifov, in pomembne književne proizvode. Prvi in najbolj vzvišen spomenik te književnosti je junaški ep „Šâhnâme“ (Knjiga kraljev). Pesnik Firdûsi je s tem delom daleč prekosil vsa podobna dela tiste dobe.

Firdûsijevo rojstno leto prav ni natanko znano. Zgodovinarji navajajo različne letnice med letom 990. in 940. Toda to ni važno. Ime Firdûsi pomeni „paradiški“ in ga je dobil baje zato, ker je izpremenil dvor sultana v Ghasniju s svojimi pesmimi v raj. Njegov ep „Šâhnâme“ je prepesnjena perzijska zgodovina od ustvarjenja sveta do propada dinastije Sasanidov. Ima 60.000 dvojnih enajstzložnih verzov. Kako je ta pesnitev nastala, pripoveduje uvod v eni njenih poznejših izdaj iz 15. stoletja. V prvih letih vlade poslednjega Sasanida Jesdegerda III. (632 do 651) je neznan avtor napisal obsežno zgodovino v partskem jeziku, ki se je imenovala „Khudainâme“ (ta beseda pomeni prav tako „knjigo kraljev“). Knjiga je bila zelo razširjena in prevedena tudi v arab-

ski jezik. Sultani iz Korâsana so dali pobudo za njeno prepesnitev, ki se je lotil pesnik Dakiki, Firdûsi pa jo je predelal, iztrebil vse arabske besede in jo dokončal.

Noben narod nima pesnitve, ki bi popisovala njegovo zgodovino s tako literarno dovršenostjo. Toda Firdûsi je žel z njo le malo hvale. Sultan Mahmud iz Ghasnija je ostal ob njej hladen. Zato se mu je Firdûsi maščeval z ostro satiro in moral oditi v pregnanstvo. Vendar pa se je s sultanom menda v starosti sprijaznil in umrl je v svojem rojstnem kraju Tusu okoli leta 1020. Zapustil ni nobenega potomca. Edini sin mu je umrl že v zgodnji mladosti in prelepa elegija, ki jo je napravil ob njegovi smrti, se nam je ohranila.

Razen epa „Šâhnâme“ je napisal še ep „*Jusuf in Sulejka*“, ki je prepesnitev sveto-pisemske zgodbe o Jožefu in Putifarjevji ženi in ima 10.000 dvojnih verzov. O pristnosti tega dela so dolgo dvomili in ga pripisovali nekemu poznejšemu pesniku. Šele v preteklem stoletju so zanesljivo ugotovili, da je res njegovo.

Rokopisov epa „Šâhnâme“ poznamo precej in nekateri so po svoji vnanjosti prave umetnine, okrašene z miniaturami. Vendar pa so vsi šele iz poznejših časov.

Seveda „Šâhnâme“ tudi drugim narodom ni ostal neznan. Že v dvanajstem stoletju so ga dobili Arabci v odlomkih, leta 1510. Turki in sredi preteklega stoletja Hindostanci. Evropci pa menda popolnega prevoda še nimamo. B. R.

Luigi Pirandello. Letos se švedski akademiki, ki so delili nagrado za

književnost, niso prav izkazali. Med številnimi kandidati so izbrali enega najmanj pomembnih — Luigija Pirandella. Kdor je čital med kandidati imena Paul Valéry, Benedetto Croce, Miguel de Unamuno in Karel Čapek, je bil najbrž ob tej nepričakovani podelitvi nagrade precej presenečen in — razočaran.

Luigi Pirandello je Sicilec. Rodil se je leta 1867. v Girgenti. Postal je profesor in je šele malo pred svojim štiridesetim letom napisal svoje pomembnejše delo, roman „*Rajni Matija Pascal*“, ki je izšel leta 1904. Prej in pozneje je mnogo prevajal iz tujih književnosti, zlasti iz nemške, in znani so njegovi prevodi Goetheja. Po svetovni vojni je zbudil mnogo priznanja s svojimi dramami. Leta 1921. so prvič igrali dramo „*Šest oseb išče avtorja*“ in leto nato „*Henrika IV.*“, ki je nedvomno njegovo najzrelejšo dramsko delo.

Najplodovitejši je bil Pirandello kot novelist. Izdal je 24 knjig samih krajših in daljših novel, ki so sicer jezikovno in oblikovno dovršene, vsebinsko pa razen nekaterih izjem precej plehke. Izmed njegovih sedmih romanov bo „*Rajni Matija Pascal*“ preživel vse ostale.

Pirandello se je udeleževal tudi kot esejist. Za razumevanje njegovega dela in znanja je važna njegova kritična knjiga „*L'Umorismo*“.

Po svojem bistvu in značaju je metafizik in tak se nam je pokazal tudi v svojih dramah. Prav zato je dosegal velike uspehe prva leta po svetovni vojni, ko so se ljudje obrnili od resne stvarnosti k irrealnosti. Znal je obdariti osebe svojih dram z živim, žgočim sarkazmom, ki se ne ozira ne na levo ne na desno, in je s tem špurno zakril pomanjkljivosti v zgradbi svojih dram. Ko pa so minila poveljna leta, je počasi prešla tudi doba njegovih velikih uspehov. V poznejših dramah se pogosto ponavlja in postaja suh. Zlasti njegova zadnja dela je kritika odklonila.

Pirandello je danes to, kar imenujemo „solidnega, dobro situiranega gospoda“.

Ker je dober prijatelj italijanskega režima, upravlja hkratu tri državna gledališča: rimskega, turinskega in milanskega. V svetovni književnosti pa bo ostal najbrž le „pojav svoje dobe“.

B. R.

I Z R E V I J

„*Životi rad*“ (Beograd, 15. sept.).
Mnogo resničnih očitkov je v članku B. S. Skojkovića „*Socialna afektacija u našoj književnosti*“, kjer pisec odločno zavrača narejeno socialnost v sodobni srbski literaturi, ki je le plod afektacije nenadarjenih pisateljev ali pa koketiranje s trenutno modernimi gesli. Podoben pojav opazamo tudi pri nekaterih pisateljih pri nas. — V članku „*Socialna apatija i jugoslovenska azbuka*“ se pritožuje pisec Z. Marković zaradi slabega zanimanja jugoslovanske javnosti za Stojanovičev načrt enotne jugoslovanske abecede. Po piščevem mnenju „sta sedanjí dve abecedi cirilica in latinica glavni kamen spotike našega narodnega edinstva“. Ne vemo sicer ali misli s tem Marković samo Srbe in Hrvate ali tudi Slovence, vemo pa, da je njegovo mišljenje zelo naivno. Da bi se danes, ko je že toliko narodov nadomestilo svoj črkopis z latinico, lotevali nove jugoslovanske abecede, bi se nam lahko pač vsakdo upravičeno smejal.

„*Životi rad*“ (Beograd, 1. oktobra).
Dr. M. Milojević piše v članku „*Prijem Rusije u Društvo naroda*“ o sprejemu Sovjetske Rusije v Društvo narodov, katerega pozdravlja v interesu miru in v upanju, da se bo Sovjetska unija otrešla vpliva tretje internacionale. — P. M. Ilić opozarja v članku „*Ka reformi današnjeg školstva*“ na pomanjkljivosti današnje šole in vzgoje, ki samo obremenjuje učenca z vsakovrstnim, mnogokrat za življenje popolnoma nepotrebnim znanjem in to ne glede na telesne in psihične potrebe mladine. Današnje šole bi morala nadomestiti delovna šola, ki vzgajaj učenca k samostojnosti, usposablja za resnično vsakdanje življenje in delo. Zato priporoča ustanovitev privatnih poskusnih šol, ki

naj bi skupno z raznimi mladinskimi organizacijami polagoma utrle pot novi šoli in vzgoji.

„Hrvatska revija“ (Zagreb, št. 10.) je v celoti posvečena spominu največjega hrvaškega arheologa dona Frana Bulića, katerega zasluge za staro hrvaško zgodovino, dobo hrvaških kraljev, so neprecenljive. O donu Franu Buliću je priobčil „Ljubljanski Zvon“ v septembrski številki spominski članek drja Dobide.

„Književnik“ (Zagreb, september). Milan Durman se spominja v uvodniku „Dvadesetgodišnjica početka rata“ svetovne vojne in njenih grozot. Preprečitev bodoče vojne vidi samo v zlomu fašizma, ki grozi s svojo potencirano šovinistično in imperialistično ideologijo z opustošenjem in barbarstvom. Zanimiv je tudi članek I. Ripa „Dogadaji u Austriji“ o vzrokih in posledicah februarških in julijskih dogodkov v Avstriji. Pisec očita avstrijskim socialnim demokratom paktiranje z vladno večino na škodo delavskih množic.

„Pregled“ (Sarajevo, julij - avgust). Zanimiv je izčrpen članek M. Tajiba Okića „Orientalistika u Jugoslaviji“, iz katerega izvemo, da je orientalistika in izlamištika v naši državi šele v povojih, kljub posebni stolici v Beogradu za arabščino, turščino in perzijsščino in kljub temu, da je arabščina obredni jezik ene sedmice celokupnega prebivalstva v naši državi. V pregledu dosedanjega proučevanja orientalistike pri nas je omenjen kot edini Slovenec-orientalist dr. Anton Jehart, profesor na semenišču v Mariboru. Po Okiću je dr. Jehart edini Slovenec, ki je studiral arabščino in turščino. Očita pa mu prozorno (katoliško) tendenco v spisu „Kristologija in Mariologija v Koranu“. V nadaljnjem pisec upravičeno poudarja važnost studija orientalskih jezikov ne samo za zgodovino Južnih Slovanov, temveč tudi za sedanost.

„Književni horizonti“ (Zagreb, september-oktober). V članku „Le-

gende Miroslava Krležee“ ocenjuje Ivo Ladika dramske legende M. Krležee, ki so izšle pred kratkim pri „Minervi“. Svojo oceno zaključuje s trditvijo, da so Krležee dramatične legende mnogo boljše kakor vse domače drame, ki so leto za leto prihajale na oder. — Jezikoslovec dr. M. Perković je prispeval krajši članek „O stilu i jeziku naših novinara, listova i novinara“, kjer je pokazal na obilici primerov jezikovne in stilistične zablode dnevnega tiska. Podobno stalno jezikovno rešeto bi bilo zelo potrebno tudi pri nas, sicer nam bodo skvarili književno slovenščino, da je ne bo mogoče več popraviti. — V „Bilježkah“ uredništvo ostro zavrača diletantski prevod Ive Kozarčanina Cankarjevega „Martina Kačurja“ ter obljublja podrobno kritiko prevoda, ki ga imenuje „drskost“.

„Slovenský přehled“ (Praga, september). Posebno pozornost zasluži pregled J. Bečka „Polska literatura v letih 1932—1933“, ki se bo še nadaljeval. — O zborovanju sovjetskih pisateljev v drugi polovici avgusta je napisal kratek pregled „Zborovanje sovjetskih pisateljev“ dr. Jan Slavik, ki očita sovjetski vladi, da je združila sovjetske pisatelje, komuniste in nekomuniste v enotni organizaciji, da bi s tem dobila odločilen vpliv na vse literarno ustvarjanje v Sovjetski uniji. — V pregledu umrlih se spominja uredništvo tudi slovenskega pisatelja Josipa Kostanjevca.

„Triglavanski listi“ (Maribor, oktober) nadaljujejo z objavljanjem kulturno-zgodovinske korespondence med Levcem in Strekljem. Pisma v tej številki so vsa iz leta 1884. — Dr. Fr. Zbašnik priobčuje do zdaj še neobjavljeno Cankarjevo pismo iz leta 1906., iz katerega izvemo, da se je hotel tedaj Cankar poročiti. Kaj je bil prav za prav vzrok, da tega ni storil, pa iz Zbašnikovih opomb ni jasno. Da bi bilo krivo samo pomanjkanje denarja, je kaj malo verjetno.

V. K.

PESMI

STANO KOSOVEL

IZGUBIL SE BOM ...

*Izgubil se bom ko pesek v morju:
zrno pride in se potopi.
Kakor list, ki veter ga v pogorju
z veje vtrga in na tla spusti.*

*Ko bo pesem moja onemela,
jaz na dnu bom svojih globočin,
in tam spodaj bom zadela
bolečin ...*

VPRAŠANJE — ODGOVOR

*Kaj smo? Li zvezda, ki v noči se utrne,
list, ki na veji med vetrom se zgane,
cvet, ki strupene končajo ga slane
in se v življenje nikdar več ne vrne?*

*Ali metulj, ki obliko spreminja,
rosa, ki slavec pred zoro jo pije,
da se v njem nove zbude melodije
z glasom, ki srca človeška prešinja?*

*Kaj smo? Ah, reči ne upam si glasno,
ker naše misli od rojstva do groba
so kakor v kletko zaprta tesnoba,
ki ji življenje je dano začasno,
pa jo le kdaj kdaj resnica obhaja:
duh smo, ki snov vekovečno pomlaja.*

ELEGIJA

*Vsi, vsi ste šli, in nihče se ne vrne,
nikogar ne bo več do mojih vrat,
ki so zastražile jih misli črne.
O, naj ta noč se še nad mano strne,
da ležem k bratom kakor pravi brat!*

*Sam sem ostal na bregu tem za vami,
da vidim čoln, kako ga nese val
v objem vrtinca s hladnimi rokami.
Ustavil se je potnik med zvezdami
in v daljno zemljo meteor je pal.*

*O, saj sem znal, da ta ločitev naša
bo kakor večer zastor, ki med dva
svetova se spusti in nič ne vpraša,
če je medu, li strupa polna čaša,
ki na razstanku žitju smrt jo da.*

*Vsi, vsi ste šli, in nihče se ne vrne,
nikogar ne bo več do mojih vrat,
ki so zastražile jih misli črne.
O, naj ta noč se še nad mano strne,
da ležem k bratom kakor pravi brat!*